

NÉPRAJZI HÍREK

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG TÁJÉKOZTATÓJA

IX. ÉVFOLYAM 3–4. SZÁM

BUDAPEST 1980.

Szerkesztő: **Gráfik Imre**
Selmeczi Kovács Attila

Szerkesztőségi titkár: **Kara Tiborné**

Szerkesztőségi cím: **1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 12.**

ISSN 0133–8021

Terjeszti a **Magyar Néprajzi Társaság Titkársága**

Kiadja: a **Magyar Néprajzi Társaság**

Felelős kiadó: **Tálasi István**

Engedélyszám: **III/SZI/426/1980.**

8011878 MTA KESZ Sokszorosító, Budapest. F. v.: dr. Héczey Lászlóné

TÁRSASÁGI HÍREK

A Magyar Néprajzi Társaság 1980. évi (92.) közgyűlése

A Magyar Néprajzi Társaság 1980. június 4-én tartotta meg 92. közgyűlését a Magyar Tudományos Akadémián. A közgyűlést Tálasi István akadémikus, társaságunk elnöke nyitotta meg. Megemlékezett a közelmúltban elhunyt külföldi tiszteleti tagokról, Kustaa Vilkuna finn és Christo Vakarelski bolgár professzor halálával a magyar néprajztudományt is sújtó veszteségről. A hazai néprajztudományt Bálint Sándor és Kardos László halálával pótolhatatlan veszteség érte.

Az elnök átnyújtotta a társasági kitüntetésekét. A választmány egyhangú határozata alapján a *Györffy István Emlékérmét* 1980-ban Takács Lajos, az MTA Néprajzi Kutató Csoport tudományos tanácsadója nyerte el; a *Jankó János Díjjal* Novák László nagykőrösi múzeum-igazgatót tüntették ki. Külföldi tiszteleti taggá választotta a közgyűlés Elizar Mojszejevic Meletyinszkij professzort, a moszkvai Gorkij Világirodalmi Intézet osztályvezetőjét. Az elnök ismertette a Bécsi Egyetem tájékoztatását arról, hogy az 1980. évi Herder-díjat Balassa Ivánnak, társaságunk alelnökének ítélte oda a Herder-díj kuratóriuma.

A Társaság 1979. évi közgyűlése óta eltelt időszak munkájáról Andrásfalvy Bertalan főtitkár számolt be, majd előterjesztette a választmány határozatát a tagdíjemeléstől a szükségességéről, amelynek összegét évi 50.- forintban javasolta megállapítani. Fűzes Endre a pénztárosi, Bellon Tibor a számvizsgáló bizottsági jelentést ismertette. A közgyűlés az előterjesztéseket elfogadta.

Tálasi István elnök javaslatára a közgyűlés határozatilag elfogadta, hogy a Társaság eleget téve a hódmezővásárhelyi Városi Tanács meghívásának, csatlakozik a Kiss Lajos születésének századik évfordulója alkalmából rendezendő centenáriumi ünnepséghez. Az 1981. júniusában Hódmezővásárhelyen sorra kerülő Kiss Lajos Emlékülés mellett a Társaság *A tanya (szórványtelepülés) és a város parasztkultúrájának differenciáltsága* témakörben tartja meg vándorgyűlését. Ugyanekkor rendezik meg a X. Országos Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtőtalálkozót is Hódmezővásárhelyen.

A közgyűlés hagyományos ünnepi előadását Ujváry Zoltán *A népszokások interetnikus kapcsolatai a Kárpát-medencében* címmel tartotta meg.

A Társaság új kitüntetettjei

TAKÁCS LAJOS

A Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutató Csoportjának tudományos tanácsadója, a történettudományok (néprajz) doktora, az ELTE c. egyetemi tanára. Az 1945. után kibontakozott kutatónemzedék egyik legeredményesebb egyénisége. Munkássága alapvető eredményeket hozott mind az anyagi kultúra kutatásában, mind a folklorisztikában. Hosszú éveken keresztül végzett eredményes múzeológiai kutató, feldolgozó és irányító munkát a Néprajzi Múzeumban. Elévülhetetlen érdemeket szerzett a Néprajzi Múzeum földművelés gyűjteményének fejlesztésében, s a múzeumi tudományos gyűjteményfeldolgozás katalógusszerű közvételének kísérleti kidolgozásával. Az utóbbi évtizedekben az irtásgazdálkodás kutatásában ért el nemzetközi visszhangot kiváltó eredményeket, amelyeknek összefoglalása az Akadémiai Kiadónál megjelent kötetekben olvasható. Monográfiájában a magyar nyelvterület egészét érintő történeti fejlődésünket vizsgálva, az irtástechnika, irtásgazdálkodás eljárásainak részletes elemzése, leírása és rendszerezése mellett az irtások általánosabb szerepét is bemutatta, s az egész mezőgazdasággal való összefüggéseit is feltárta és meghatározta jelentőségét a paraszti gazdálkodás és a paraszti birtokok szemszögéből. Körvonalazta az irtásgazdálkodás agrár-, társadalom- és településtörténeti hatását, jelentőségét.

Munkásságát a hagyományos néprajzi módszerek tervszerű továbbfejlesztése jellemzi. A nyelvtörténet, dialektológia kérdéskörétől a társadalom- és művelődéstörténeti kapcsolódásokig példás sokoldalúsággal, széles látókörrrel vizsgálta témáját.

Tevékenységében jelentős szerepet játszott a tudományos közéletiség. Az Akadémiai Néprajzi Bizottság és a Tudományos Minősítő Bizottság tisztségviselőjeként több cikluson át végzett tudományszervező munkát, a Néprajzi Társaság Anyagi Kultúra Szakosztályának több mint tíz éve elnöke. A Néprajzi Közlemények szerkesztőjeként és az Ethnographia szerkesztő bizottságának tagjaként is eredményes munkát végzett.

Mindezek alapján a Magyar Néprajzi Társaság választmánya az 1970-ben alapított Györffy István Emlékérmét 10. alkalommal Takács Lajosnak ítélte oda.

NOVÁK LÁSZLÓ

A nagykovácsi Arany János Múzeum igazgatója. Tanulmányait a KLTE Néprajzi Tanszékén végezte. Kutatásainak főbb területei a halottkultusz és sírjelvizsgálat, valamint település- és gazdaság szerkezeti kérdések. Ez utóbbi terén az Alföld több nagy mezővárosának településnéprajzi és a hagyományos paraszti gazdálkodás viszonyait vizsgáló tanulmányokat tett közzé várostörténeti monográfiákban és múzeumi évkönyvekben. E tárgykörben írta egyetemi doktori értekezését 1975-ben *A településnéprajz és az alföldi településrendszer típusai* címmel. Vizsgálataiban a recens anyag és a levéltári kutatás adatainak történeti szemléletű feldolgozása dominál, új vizsgálati szempontok figyelembe vételével.

Tevékenységében kiemelkedő helyet foglal el a múzeológiai, a tudomány- és gyűjtőszervező munkája, amelynek egyik szép példája a nagykovácsi múzeum új állandó kiállítása.

Mindezen értékes és sokirányú munkálkodása alapján a Magyar Nép-

rajzi Társaság választmánya úgy határozott, hogy Novák László a Jankó János Díj birtokosa legyen.

ELIZAR MOJSZEJEVICS MELETYINSZKIJ

A tudományok doktora, a moszkvai Gorkij Világirodalmi Intézet osztályvezetője. 1918-ban született Harkovban, 1940-ben végezte el a moszkvai egyetem filozófiai karát. **Zsirmunszkij, Propp** és mások környezetében kezdett foglalkozni az összehasonlító epika-kutatás kérdéseivel. 1958-as monográfiája, *A hősmese hőse* óta tíz monográfiát és sokszáz tanulmányt tett közzé világszerte. A tipológiai, strukturális folklorisztikai kutatás világszerte ismert legkitűnőbb képviselője, számos nemzetközi társaság tagja, dísztagja, kitüntetettje. A szovjet folklóristák vezető egyénisége, akinek a magyar kutatással a legszorosabb kapcsolatai vannak. Több ízben járt Magyarországon. 1973 óta több tanulmányát közölhettük, ő volt a szovjet-magyar szemiotikai konferenciák szervezője valamint a *Szemiotika és művészet* c. tanulmánykötet szovjet szerkesztője.

Mindezek alapján a Magyar Néprajzi Társaság külföldi tiszteleti tagjai sorába választotta E. M. Meletyinszkij professzort.

A Társaság új tagjai

1979. október 24-én felvett tagok:

Ács Anna – Mosonmagyaróvár; H. Bathó Edit – Jászberény; Dobosy László – Ózd; Fekete János – Kiskunfélegyháza; Fekete József – Nyírlugos; Gesztesi Erzsébet – Budapest; Horváth László – Budapest; Jáger Attila – Miskolc; Duka Mária – Budapest; Kis Klára – Budapest; Kormány Margit – Penyige; Kovács Károly – Poroszló; Kuczka Heléna – Budapest; Nagy Janka – Újszász; Nagy Mihályné – Debrecen; Ónody Éva – Budapest; Pánczél Józsefné – Csanádpalota; Rácz Sándor – Makó; Rudas Gábor – Budapest; Rudas László – Budapest; Sziklay Árpád – Eger; Tokaji András – Budapest; Tóth Emilia – Budapest; Török Mária – Gyöngyös; Váraljai István – Poroszló; Vinczéné Kerezi Ágnes – Budapest;

Hollós Marida – U.S.A.; Csáky Károly, Csókás Ferenc, Jókai Mária, László Endre, Méryné Tóth Margit, Molnár László, Urbán Aladár, Varga László – Csehszlovákia.

1980. március 5-én felvett tagok:

Bíró Ferencné – Budapest; **Csete Lajos** – Markotabödöge; **Fehér Anikó** – Budapest; **Gergely Mihály** – Budapest; **György Károly** – Budapest; **Horváth Tibor** – Budapest; **Jáger Jolán** – Baja; **Kálmán Erzsébet** – Budapest; **Kálmán Lajos** – Kecskemét; **Késmárky Julianna** – Baja; **Markó Ildikó** – Budapest; **Morgós András** – Budapest; **Papp Éva** – Budapest; **Pécsi L. Dániel** – Budapest; **Tóth Ferenc** – Kóny; **Vavrincez Béla** – Budapest; **Zöld József** – Budapest.

1980. május 15-én felvett tagok:

Király Györgyi – Kerepestarcsa; **Tőkés László** – Budapest;
Nagy László – Jugoszlávia

1980. október 29-én felvett tagok:

Antoni Judit – Tata; **Erdélyi Péter** – Budapest; **Fűrész Gyula** – Ivánca;
Mészáros Istvánné – Sümeg; **Nagy Piroska** – Budapest; **Stefány Judit** – Budapest; **Soós Sándor** – Budapest; **Szelestey László** – Zalaegerszeg;
Szijjártó Csaba – Budapest; **Szűcs Szergej** – Budapest; **Töttös Sándor** – Zengővárkony; **Várnai Gábor** – Budapest;
Buday Endre – Csehszlovákia; **Katona Abte Judit** – U.S.A.; **Magyar Kálmánné** – U.S.A.; **Végh Olivér** – Románia.

TUDOMÁNYOS TANÁCSKOZÁSOK

V. Nemzetközi Finnugor Kongresszus (Turku, 1980. augusztus 20–27.)

A magyar kezdeményezésre 1960-tól öt évenként megrendezett Nemzetközi Finnugor Kongresszusnak ötödik alkalommal a nagymultú finn város, Turku adott otthont. A kongresszuson kétezer szakember vett részt a világ minden tájáról. A magyar delegáció tagjainak száma megközelítette a százat, így a finnek és szovjetek után a harmadik legnépesebb küldöttségnek számított. A nagyszabású rendezvény székhelyéül az 1920-as években alapított turkui egyetem modern stílusú épülete szolgált.

Egy héten keresztül, reggeltől késő délutánig nyolc szekcióban párhuzamosan folytak az előadások. Továbbra is a finnugor nyelvtudomány dominált, azonban korántsem olyan mértékben, mint a budapesti, a helsinki vagy a tallini kongresszuson. A néprajzkutatók előadásai az etnológiai és a folklór szekcióban hangzottak el. Az előbbi témája a halászat valamint a lakóház és a család kérdése volt, az utóbbi a tradíció kialakulásának törvényszerűségeivel és a folklórisztikai terepgyűjtés kérdéseivel foglalkozott. Természetesen még más jellegű előadásokat is tartottak a néprajzkutatók, elsősorban a finnugor népek kulturális fejlődésével és történetével foglalkozó összehasonlító vizsgálatok terén. Igen tanulságosak voltak Szibéria szamojéd és vele szomszédos népeinek archaikus kultúrájával kapcsolatos előadások.

A régészek és a fizikai antropológia kutatói közös szekcióba tömörültek. Vitájuk azon alapvető problémára összpontosult, amely a finnugor népek kultúrájának archeológiai kontinuitását és a jövevényszavak problematikáját tartalmazta. A film ill. dia-bemutatóval összekötött előadások a szekcióüléseken kívül kerültek megrendezésre, amelyen lehetőség nyílt a szokásostól nagyobb mennyiségű illusztráló anyag felhasználására is.

Az előző kongresszusokhoz képest újdonságnak számított, hogy a bejelentett előadások téziseit, valamint a plenáris ülések teljes anyagát az Osmo Ilkona által vezetett finn szervező bizottság négy kötetben közreadta, és a kongresszus megkezdése előtt több hónappal eljuttatta a résztvevőkhöz.

A kongresszus rendezvényeinek keretében lehetőségünk volt részt venni a környéket bemutató néprajzi tájékoztatást nyújtó kirándulásokon, megnézhattuk a város szabadtéri és más múzeumát, irodalomtörténeti szempontból nevezetes helyeit és régészeti feltárásait. A kongresszus résztvevői – a finn kormány vendégeiként – egésznapos hajókirándulás

során meglátogatták az Åland szigeteket, ahol a teljes autonómiával rendelkező svéd kisebbség él. E népcsoport féltve őrzi néprajzi hagyományait, amelyek közül nem egyet demonstráltak a külföldi vendégek előtt. Különösen emlékezetes kitűnő szabadtéri múzeumuk. A kongresszus befejezése után egynapos közös helsinki városnézésre is sor került. Augusztus 28-án a magyar nagykövetség fogadást adott a hazai delegáció számára.

A magyar finnugrisztika ill. uralisztika jelentőségét mutatja, hogy a kongresszus szekcióüléseinek elnöki tisztét, különösen a néprajzi és folklór üléseken, nagy számban magyar kutatók töltötték be.

A kongresszuson elhangzott rekordszámú előadás teljes szövegét és vitáját a szervezők 1981. elejére szándékoznak megjelentetni, ami azért is lesz szenzáció, mert az 1970-es tallini és az 1975-ös budapesti kongresszus anyagának utolsó kötete még nem hagyta el a nyomdát.

Veres Péter

A nemzetközi Kárpát-Bizottság konferenciája

A Kárpátok és a Balkán Népi Kultúráját Kutató Nemzetközi Bizottság ez évi konferenciáját 1980. október 27–31. között tartotta meg Smolenicében (Csehszlovákia). A lengyel, cseh, szlovák, bulgár, jugoszláv és szovjet kutatók mellett a magyar nemzeti bizottságot Küllös Imola, Füzes Endre és Niedermüller Péter képviselte. A konferencia résztvevői igen fesztett programot bonyolítottak le, amit csak az utolsó napi, nagyszombati kirándulás enyhített.

A konferencia nyitó, plenáris ülésén Jan Podolák, a pozsonyi néprajzi tanszék docense tartott átfogó, gyakorlatilag a kelet-európai néprajzi kutatás minden fontosabb elméleti-metodikai problémáját érintő előadást. Előadását felkért hozzászólók egészítették ki, majd a szekcióüléseken is folytatódó vita következett. A szekcióülések a három tervezett szintézissel (építkezés, pásztorkodás, betyárfolklór) kapcsolatos aktuális feladatokat, problémákat, munka közben felmerülő nehézségeket tárgyalták meg, s egyúttal megsabták a további feladatok elvégzésének ütemét is. Ezek alapján úgy tűnik, hogy a népi építkezéssel kapcsolatos munkák vannak a legelőrehaladottabb állapotban, itt várható a legelső tanulmánykötet. A páasztorkodás vizsgálata viszont alig haladt előre az utóbbi időben. A felmerülő elméleti-metodikai, illetve szervezeti-személyi nehézségek miatt ezen a területen az elvégzendő munkának egy teljesen új tervezetét kell kidolgozni.

A konferenciával egyidőben, október 28-án tartotta meg évi ülését a nemzetközi bizottság Elnöksége. Az elnökségi ülés elsősorban a Bizottság

1981–1985. évi munkatervét beszélte meg. Ennek értelmében 1982-ben Magyarország rendezi meg a Bizottság évi konferenciáját, illetve az elnökségi ülést. Az Elnökség egyhangú szavazással a következő öt esztendőre ismét Václav Frolecet, a brnoi egyetem Néprajzi Tanszékének docensét választotta meg a nemzetközi Kárpát-Bizottság főtítkárának.

A konferenciát rendező Szlovák Tudományos Akadémia Néprajzi Intézete vállalta az előadások megjelentetését, amire a *Slovenský národopis* egyik legközelebbi számában kerül sor. Végül meg kell említeni, hogy úgy az Elnökség, mint a konferencia egésze igen nagy szeretettel emlékezett meg Földes Lászlóról, aki sok éven keresztül igen aktívan vett részt a nemzetközi Kárpát-Bizottság munkájában.

Niedermüller Péter

II. Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferencia (Békéscsaba, 1980. szeptember 30 – október 2.)

A másodízben is Békéscsabán megrendezett nemzetközi konferencia a nemzetiségkutatás legfontosabb elvi és gyakorlati kérdéseinek megvitatását tűzte napirendre. Elsősorban a közép- és délkelet-európai szocialista országokban élő nemzetiségekre összpontosította a figyelmet, a résztvevők többsége is innen érkezett, de lehetőség nyílt más földrajzi területről szóló referátumok megtartására is. A konferencia iránti nagy érdeklődésről tanúskodik a résztvevők nagy száma és 68 szakelőadás megtartása. A száznál több hazai résztvevő mellett 11 országból 59 kutató érkezett, akik a megtartott előadások felével szerepeltek. Az előadások három szekcióban hangzottak el többnyire magyar, orosz és német nyelven, de minden résztvevő saját nyelvén is szólhatott.

A konferenciát dr. Becsei József, a Békés Megyei Tanács elnökhelyettese és Araczkai János, Békéscsaba Városi Tanácsának elnöke köszöntötte. A megnyitó beszédet Puja Frigyes külügyminiszter, mint Békés megye országgyűlési képviselője tartotta meg. Az ünnepélyes megnyitóval összekötött plenáris ülésen Balassa Iván *A néprajzi kutatás szerepe a nemzetiségi kultúra fejlődésében* című előadásában rámutatott, hogy az első konferencia (1975) óta eltelt időben a nemzetiségek néprajzi kutatása nálunk és a szomszédos országokban is fellendült. Kiemelte, hogy „helyes úton indultunk el, mert kölcsönös jóindulattal és megértéssel még az ilyen nehéznek tartott kérdésekről is lehet nemcsak tárgyalni, hanem eredményeket is elérni”. A plenáris ülés előadója volt még Jozef Burszta (Lengyelország) és Balkisz H. Karmüseva (Szovjetunió).

A szekcióülések előadásai arányosan oszlottak meg a programban

meghirdetett három nagy témakör szerint. Ennek megfelelően az előadások egyharmada az együttélő népek kétnyelvűségének problémájával, az interetnikus jelenségekkel, a műveltségáramlás kérdésével foglalkozott. A másik nagy előadáscsoport a nemzetiségek népi műveltsége és hagyományelemeinek továbbélése, az új nemzetiségi kultúrába való beilleszkedés kérdéskörét vizsgálta. A harmadik szekció témáját egy-egy nemzetiségi, etnikai csoport néprajzi vizsgálatának bemutatása adta. Ennek során nemcsak a Magyarországon élő nemzetiségek kutatásainak eredményeiről szóltak az előadások, hanem más országokban élő nemzetiségi kisebbségek nyelvi és népi kultúrájáról is.

A konferencia programjában az előadások mellett számos rendezvényre is sor került, mint pl. nemzetiségi tankönyvkiállításra, nemzetiségi sajtószolgálatra, folklórműsorra, dokumentumfilmek vetítésére, a Munkácsy Mihály Múzeumban *Békés megye néprajzi csoportjai* című kiállítás megnyitására, melynek megnyitó beszédét Tálasi István akadémikus, a Néprajzi Társaság elnöke tartotta, a békéscsabai szlovák tájház megtekintésére. A konferencia résztvevői még egésznapos kiránduláson ismerkedhettek meg Békés megye nemzetiségi, kulturális nevezetességeivel. A konferencia sikeréről tanúskodik többek között az az igény, hogy öt év múlva ismét rendezzék meg.

Konferencia a folklorisztika mai kérdéseiről

1980. október 3-án rendezte a budapesti ELTE Folklore Tanszéke a folklorisztika mai kérdéseivel foglalkozó nemzetközi konferenciáját. József Burszta professzor (Poznan) a lengyel Kolberg-kiadásról, Giovanni Battista Bronzini professzor (Bari) az olasz társadalmi folklorisztikáról, Milan Leščák igazgatóhelyettes (Bratislava) a modern szlovák folklorisztikáról, Utz Jeggle (Tübingen) a látvány néprajzáról adott elő. A megbeszéléseken részt vettek a marburgi (NSzK) egyetem néprajzi tanszékének tanulmányúton levő oktatói és hallgatói is. A konferencia alkalmából kamarakiállítást rendeztek a néprajz szakos hallgatók a magyarországi nemzetiségi folklor témaköréből, amelyet Balassa Iván nyitott meg. A konferencia előadásai az *Artes Populares* című tanszéki évkönyv 7. kötetében jelennek meg.

Voigt Vilmos

Folklor a mindennapi életben

Az MTA Néprajzi Kutató Csoport Folklor Osztálya szokásos őszi konferenciáját 1980. november 3–5. között rendezte meg. A vitára kitűzött problémakör a folklór és a mindennapi élet összefüggésére, a két fogalomkör által kifejezett jelenségek kapcsolatára irányult. A konferencia 23 előadója – az eltérő megközelítésmódok ellenére – elméleti, módszertani igényességgel törekedett a folklór fogalmának a hagyományostól némiképp tágabb körvonalait felvázolni. Noha a folklór, illetőleg a mindennapi élet fogalmi tisztázására többen is kísérletet tettek (Istvánovits Márton, Hofer Tamás, Hoppál Mihály, Niedermüller Péter), a közöttük lévő összefüggéseket a szerzők témaválasztása és feldolgozásmódjuk többféleképpen járta körül. Attól függően, hogy a folklórt milyen mértékben tartották jellemzőnek a mindennapi életre vonatkozóan, az előadásokat nagyjából három jellemző csoportba sorolhatjuk. Természetesen néhány előadás csak nehezen sorolható be külön valamelyik csoportba, a jellemző problémakörök mégis jól megfigyelhetők.

1. Az eddigi folklorisztikai kutatásokban elhanyagolt terület volt a *hagyományos értelemben folklórnak tekintett jelenségek* mindennapi beágyazottsága. Az előadások felhívták a figyelmet, hogy a hagyományos paraszti kultúra voltaképpen a mindennapi folklórtények szövedékéből épül fel. Istvánovits Márton az „etno-etika” kontúrjait markánsan meghúzó előadása a mindennapi élet kommunikációs modelljén alapulva keresett választ a kultúra belső szabályaira. Gunda Béla az ún. visszafelé olvasott ráolvasóink európai kapcsolatait vette számba. Pócs Éva a néphit tér és idő koordinátáiról, Györgyi Erzsébet a lakodalom és a mindennapi élet kapcsolatáról szóló előadása példázta a „klasszikus folklórtémák elemzésében a mindennapiság termékenyen érvényesíthető kategóriáját. Lukács László a húsvéti korbácsolás, Tátrai Zsuzsanna a májusfa-állítás szokásának funkcióit elemezte, tekintettel e szokások mai életére. Kiss Mária előadásában a ritusénekek látszólag kötetlenségéről bizonyította erősen szabályozott, kötött jellegét. Biernaczky Szilárd afrikai szólás és közmondásanyag elemzésével e műfajoknak a törzsek mindennapi életében betöltött funkcióját mutatta ki. Sajnálatos, hogy csupán egyedül ez az előadás foglalkozott a természeti népek kultúrájának és mindennapi életének összefüggéseivel, hiszen ebben az esetben különösen nyilvánvaló, hogy a kultúra mennyire a mindennapok világában gyökerezik. Szabó László eddig kevésbé méltatott problémát, a paraszti olvasás jelentőségét tárta fel, kiemelve annak a folklórra tett hatását. Többen – noha hagyományos témákat választottak – napjainkban megfigyelhető, továbbélő vagy mai (megváltozott) funkcióban megnyilvánuló folklórjelenségeket

vizsgáltak. **Mándoki** László a viccek és a találókérdések határán álló, napi politikai tartalmú tréfás kérdések intenzív életét világitotta meg. **Katona** Imre napjaink legelevenebb műfajait, elsősorban a viccet és a hagyomány problémáit érintette. **Szuhay** Péter a mai falusi ünnepek kapcsán szólt az eddigi kutatás túlzott „ünnep-centrikusságáról”, illetve hangsúlyozta a mindennapok és ünnepek, a munkaidő és szabadidő ciklikusságának kölcsönös vizsgálatát. **Kriza** Ildikó a mai szokások speciális esetét, a pennsylvaniai magyarok ünnepi szokásait és funkcióit elemezte.

2. Az eddig említett előadások közül nem egy érintette a *mai folklór* problémáit, s néhány előadó, egészében is ilyen érvénnyel készítette el előadását. **Klanczay** Gábor a trágárság napjaink kultúrájában betöltött szerepét vizsgálva a folklór különböző típusainak lehetőségét vázolta fel, s bizonyította, hogy e típusok bizonyos fokig történeti előképekkel is rendelkeznek. Bár **Hofer** Tamás előadása a paraszti kultúra fontos tartományát alkotó használati tárgyak természetéről szólt, mondanivalójának érvényességi körét a mai kultúra problémáira is kiterjeszthetjük. **Lammel** Annamária az emberek közötti kapcsolatok körében megfigyelhető konvencionalizálódott érintkezési módokra, rítusokra mutatott példákat. **Hoppál** Mihály a mindennapi folklórtények tipológiáját taglaló előadásában a mai folklór lehetőségeiről szólt, s új megvilágításba helyezte a hagyományos folklór fogalmát. **Fejős** Zoltán a mai folklór egy lehetséges példaként a házassági hirdetésekből kiszűrhető társadalmi, kulturális értéket, a szövegekben megnyilvánuló világképet vette vizsgálat alá. **Háy** Ágnes több éve folyamatosan gyűjtött budapesti, városi folklóranyagát, különböző műfajait mutatta be. **Niedermüller** Péter a mindennapiság, a hétköznapiság és az ünnepek fogalmának definiálásával, s ebből adódóan a folklór tér-idő paraméterei közé állításával, a folklór lehetséges típusainak körvonalait vázolta fel.

3. A konferencia témáját néhányan a *folklorizmus* jelensége felől közelítették meg, s azt vizsgálták, hogy napjaink közkultúrájában milyen szerepet kapnak a hagyományos folklór különböző elemei. **Zelnik** József ennek értelmében a tömegkommunikációs eszközök folklorizmus közléseiben ható negatívumokat elemezte. **Páldy** Krisztina a 70-es évek magyar filmművészetének folklorizmus elemeit mutatta be. **S. Nagy** Katalin pedig a mai, városi lakásokban megfigyelt hagyományos paraszti tárgyak szerepéről tartott előadást.

Az elhangzottak számos újabb szempontot vetettek fel a folklór természetéről vallott eddigi felfogásunkról. A vitára tűzött téma fontosságát mindenekelőtt talán a folklór fogalmának árnyaltabbá, gazdagabbá tétele is igazolja. Nem kevésbé az a szándék, hogy a folklór jelenségét „visszahelyezzük” a mindennapi élet „talapzataira”, amelyről a kutatás

szeszélye folytán némiképp elszakadt. A megbeszélések egyik fő tanulságát abban summázhatjuk, hogy a mindennapi lét szöveiteiben formálódó folklór változása és természete kutatásunk egyik alapkérdése kell, hogy legyen. Az elhangzott előadásokból a tanácskozást megszervező Niedermüller Péter szerkesztésében, hamarosan egy válogatott kötet fog megjelenni.

Fejős Zoltán

Erdei Ferenc emlékülés Nagykőrösön

Erdei Ferenc születésének 70. évfordulója tiszteletére 1980. október 17-én egésznapos tanácskozást rendeztek Nagykőrösön. Az emlékülés elnöke S. Hegedüs László, a HNF Országos Tanácsa titkára volt, az elnökségben részt vett dr. Romány Pál, az MTA Agrártörténeti Bizottságának elnöke is. Pásztor István *Erdei Ferenc a tudós és politikus* című előadásában részletesen elemezte Erdei Ferenc és Nagykőrös kapcsolatát. Rámutatott, hogy Erdei több alkalommal is végzett kutatómunkát a városban, s e szociográfiai tapasztalatai bekerültek főbb műveibe (*Futóhomok, Paraszток, Magyar város, Magyar paraszttársadalom*). Szövetkezeti írásaihoz, mezőgazdasági modelljeihez a nagykőrösi példákat is felhasználta.

Szabó László *Erdei Ferenc társadalomszemlélete* című előadásban részletesen elemezte Erdeinek a paraszti társadalomról alkotott felfogását. Szerinte a paraszti társadalom munkavégzésre berendezkedett társadalmi csoport, amelynek elsődleges feladata a termelés megszervezése, a megfelelő munkaszervezet kialakítása. Ezt a társadalom lényegének is tekintette, s a világ színvonalával mérte. A századunk első felében a rendi viszonyokból kinőtt, de annak bélyegeit magán viselő magyar parasztság ehhez mérten elmaradott, nem felelt meg a modern társadalmi normáknak, életmódja, felfogása igénytelen, sőt embertelen. A magyar parasztság belső mozgásra, fejlődésre képtelen, s ezért ebből az állapotból külső erők segítségével kell kiemelni. Erdei Ferenc a magyar parasztságról, paraszti társadalomról alkotott felfogását vetítette ki a századeleji egész magyar társadalomra.

Szilágyi Miklós *Erdei Ferenc parasztság-koncepciója és aktuális néprajzi feladataink* című előadásában megállapította, hogy Erdei ugyan nem volt néprajzkutató, de tudományos munkássága mégis nagy hatást gyakorol a néprajztudomány művelőire. A paraszti életmód átélése, a történeti látású, szociográfikus parasztság-koncepció kifejtése alapvető eligazítást biztosít a néprajzkutató számára. Az utóbbi néhány évtizedben lényegesen változott a néprajzkutatás. A számos feldolgozás és különböző tudományos módszer sok hiátust hagyott maga után. Nemcsak Erdei paraszt-élmé-

nye nyomán kirajzolható vizsgálati lehetőség (a paraszti társadalom mikrostruktúráinak az „élmény emberi hitelével” megragadott kifejtése) várat mindezeideig magára, hanem a paraszti társadalom utóélése több kérdésnek felvetése is (mint pl. a parasztság és üzemszervezetének alakulása a szocialista mezőgazdaság keretében; a fejlődés, illetve a „fejlesztés” ellentmondásainak törvényszerűségei; az urbanizálás hatása az „egykori” paraszti társadalomra, utóformáira).

A tanácskozás délutáni előadói részletesen foglalkoztak az Arany János Múzeum Közleményei (Acta Musei de János Arany Nominati) első kötetének értékelésével, amely a *Tanulmányok Nagykőrös történetéről és néprajzáról* címet viseli. **Barabás Jenő Novák László: Nagykőrös mezővárosi fejlődése és településrendszere a XVII–XIX. században** és **Szabó István–Szabó László: Nagykőrös kapitalizmuskori paraszttársadalmá** című tanulmányait hézagpótlónak minősítette, annak ellenére, hogy számos szociográfiai feldolgozás látott napvilágot az elmúlt években, s évtizedekkel korábban könyvek is jelentek meg **Majlát Jolán** és **Márkus István** kutatásai nyomán. Azonban mind a településrendszer, mind a paraszti társadalom vizsgálata torzóban maradt, hiányzott a XIX. és XX. század első felének történeti mélységű, átfogó vizsgálata, amelyet a jelzett tanulmányok pótolnak. **Ujváry Zoltán** átfogóan értékelte **Szabó István** és **Szabó László** már említett, valamint **Barna Gábor: Hiedelmek és szokások Nagykőrösön** és **Erdélyi Erzsébet: Nagykőrös ragadványnevei a 17–20. században** című tanulmányait. Rámutatott, hogy Nagykőrös gazdag bibliográfiájában (összeállította **Fekete István**) hasonló feldolgozások még nem szerepelnek és az alföldi mezővárosok folklórájának vizsgálata a paraszti társadalom kutatásában egyedülálló vállalkozás. Mindezen vélemények hangsúlyozzák az Arany János Múzeum kiadványának jelentőségét.

Az emlékülés tematikájához szorosan kapcsolódott **Korniss Péter** fotóművész munkáiból rendezett időszak kiállítás. A tárlat az *Egy eltűnt paraszti életforma nyomában* címet viselte, amelyben a kiváló fotóművész a hagyományos paraszti életforma számos területét örökítette meg néprajzi hitelességű, dokumentatív értékű, lényeglátó művészi felvételeken.

Novák László

SZEMÉLYI HÍREK

A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszékére 1980. július 1-től **Bartha Elek** kapott tanársegédi kinevezést.

*

A Néprajzi Múzeum állományába 1980. augusztus 1-től **Tichy József** és **Szuhai Péter** segédmuzeológusi kinevezést nyert. A tudományos titkári teendők ellátásával **Tichy Józsefet** bízták meg.

*

A hódmezővásárhelyi Tornyai János Múzeum új etnográfus muzeológusa 1980. július 1-től **Nagy Mária**, a budapesti ELTE végzős hallgatója.

*

A szentesi Koszta József Múzeumba **Nagy Ibolya**, a debreceni KLTE végzős hallgatója kapott etnográfus muzeológusi kinevezést.

Kandidátusi értekezés megvédése

A Tudományos Minősítő Bizottság 1980. június 3-án tartotta meg **Papp József** *Egy Közép-Tisza vidéki szálláskertes település paraszti termelő-kultúrája 300 év tükrében* című kandidátusi értekezésének nyilvános vitáját. Az értekezés opponensei **Gunda Béla**, a történelemtudományok doktora és **Andrásfalvy Bertalan**, a történelemtudományok kandidátusa voltak. A hét tagú bíráló bizottság elnöki tisztét **Balassa Iván**, a történelemtudományok doktora töltötte be.

Az értekezés a kettős településű Tiszacsege népi kultúrájának történeti-néprajzi aspektusú változásvizsgálatát a határhasználat, a gazdálkodás és a település-építkezés témakörökben vezette végig a XVII. század végétől napjainkig. Az egy helységekre koncentrált, de megfelelően széles összehasonlító anyagra támaszkodó vizsgálat olyan történeti modellt nyújt, amely az egész Közép-Tisza vidékére általánosítható érvénnyel rendelkezik, és amely módszertanilag is figyelmet érdemel. **Papp József** munkája a magyar agrárfejlődés egyik fontos regionális típusának megismertetésével gazdagítja történeti-néprajzi kutatásainkat.

A bíráló bizottság magas – a maximálist megközelítő – pontszámmal elfogadta az értekezést és egyhangúlag javasolta a Tudományos Minősítő Bizottságnak, hogy ítélje oda a jelöltnek a történelemtudományok (néprajz) kandidátusa fokozatot.

A disszertáció alapjául szolgáló monográfikus feldolgozás megjelenítése tudományszakunk több területének is hasznára lenne.

Selmeczi Kovács Attila

Egyetemi doktori disszertációk

A budapesti Eötvös Lóránd Tudományegyetemen néprajzból doktrált Görcsös Mihály *Debrő története és népi gazdálkodása* (1979), Gerzanicz Magdolna *Komárom megyei népi gyermekjátékok* (1979), Pusztainé Madar Ilona *A bihari Nagysárrét állattartása* (1980), Vargyas Gábor *A délkelet-új-guineai Massin-térség anyagi kultúrája* (1980), Szabó László *A magyar népballada stílusa* (1980), Bihari Anna *Magyar hiedelemmonda katalógus tervezete az ELTE Folklore Tanszék archívuma alapján* (1980) című disszertációjával.

A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen néprajzból egyetemi doktori címet szerzett Gulyás Éva *Egy őszi pásztorünnep és európai párhuzamai* (1979), Viga Gyula *A magyar kisállattartás történetéhez (A kecsketartás)* (1980), Kissné Kovács Adrienne *A múlt századi kalendáriumok néprajzi vonatkozásai Bucsánszky nagy képes kalendáriuma alapján* (1980) című értekezésével.

MŰZEUMI HÍREK

Paraszti konyha

(Táplálkozási kultúránk hagyományai)

Időszaki kiállítás a Néprajzi Múzeumban

Parasztságunk hétköznapijainak sajátosan gazdag tárgyi világába kalauzol el bennünket a Néprajzi Múzeum 1980. nyarán megnyitott kiállítása. Ritkán adódik alkalom arra, hogy a gyűjteménytárak mélyéről a közönséges használati eszközök ilyen nagy számban kerüljenek a múzeumlátogatók elé. Éppen ebben rejlik a kiállítás újszerűsége, amelynek megragadó hatásához nagyban hozzájárul a hagyományos köznapi tárgyak formai-funkcionális változatossága, megformálásuk markánsága, a használatból eredő patinás kopottsága, vagyis figyelemébresztő jellegzetessége. A tematikusan felsorakoztatott tárgyak sajátos atmoszférával rendelkeznek, egy nemrég letűnt paraszti életformát idéznek meg, amelynek lényegét a „látástól – vakulásig” való munka jelentette. Amint a múlt századi gazdasági írók is szóvá tették, parasztjaink a nyári dologidőben (aratás-betakarítás idején) több héten keresztül 18–20 órát is dolgoztak naponta. – És sokaknak ez a végsőkéig feszített munka sem engedett meg többet a tengődésnél.

E feledésbe merülő világnak, a hagyományos paraszti életformának beszédes dokumentumait: a kerges kezek alkotta évszázados eszközöket, tárgyakat szólaltatja meg Hoffmann Tamás főigazgató és Molnár Mária osztályvezető szakmai vezetésével készült kiállítás. A tárgyaknak nemcsak mennyiségük, hanem rendezéstechnikájuk révén is főszerepet biztosító anyagbemutató tulajdonképpen két nagy tematikai egységre tagolódik. A kiállítás első része arról a hagyományosan küzdelmes munkafolyamatról ad áttekintést, amely a parasztság legfontosabb és legbecesebb táplálékának: a kenyérnek előteremtését szolgálta. A szántástól az aratásig, a csépléstől a gabona tárolásáig, az őrléstől a kenyérsütésig sok verítéssel járó, évezredek monotonitását őrző munkafolyamatok egyszerű, olykor primitív eszközeivel ismerkedhetünk meg. Amint a kiállításához készült tájékoztató közli, „kiállításunk az agrárkultúra régebbi korszakainak emlékeit idézi. Azokat a szerszámokat sorakoztatjuk fel, amelyeket a gépek sokasága, a tudomány és a kemizáció kiszorított a termelésből”. Az egymást követő munkaszakaszok egykori eszközeinek együttese és a szerszámok használatát megjelenítő képsorok döbbenetnek rá bennünket annak a tradicionális paraszti munkának embertelen fáradalmaira, amit csak alig egy évszázada vállaltak át a gépek. Szólnak a „lélek és kenyér” sokszáza-

dos drámájáról, amit pl. a két világháború közötti időből Szabó Zoltán így idézett fel a Cserhát és Mátra parasztjairól: „levesen és kenyéren, vagy is kenyéren és vizen élnek, mint valami különös börtönben, melynek rácsai a szomszéd erdők és nagybirtokok”.

A kiállítás másik nagy egysége tárja elénk a paraszti konyha hagyományos tárgyi világát, következetesen mellőzve az ünnepek ürügyén prezentálható dekoratív eszközöket, dísztárgyakat, valamint az anyag jellegéből kínálkozó szokványos enteriőröket. Ez a rendezőelv, a mindennapi munkával összefonódó hétköznapi táplálkozás, ételkészítés eszközkészletének középpontba állítása teremt egyensúlyt és szerves kapcsolatot a kiállítás két része között.

Az életmód, a táplálkozási kultúra, a táplálék alapanyaga, a táplálkozás szerkezete, az ételkészítés technikája vagy az étrend mindmegannyi alakító tényezője, egymást is meghatározó eleme a paraszti konyha arculatának, amely tájanként, korszakonként, társadalmi rétegenként, vallási felekezetenként mindmegannyi eltérést, változatosságot mutat. Természetesen mindezen szempont érvényesítése nem valósítható meg a mégoly formai változatossággal rendelkező tárgyegyüttesekkel sem, mint amilyet pl. a főzés, a konzerválás (füstölés, savanyítás) vagy éppen a tárolás eszközei képviselnek. E sokszempontú informálás feladatát a dícséretesen szerkesztett, reprezentatív kiállítási vezető vállalja magára, amely mintaszerűen tagolt tömör ismertetést, igényes háttérinformációt nyújt a bemutatott témakörökből. A kitűnő fényképfelvételekkel illusztrált kiállítási vezető (Hoffmann Tamás és Molnár Mária munkája) önálló tanulmányként is helytálló kiadvány.

A természetes anyagokból (fa, szalma, cserép) készült használati tárgyak tematikusan halmozott elhelyezése plasztikusan jeleníti meg a paraszti konyha, háztartás hihetetlenül változatos tárgykészletét, ötletgazdagságát, természetközelségét. Pl. csupán a fából készült tárgyaknak többszáz változatát számlálhatjuk össze. Hogy ezek az eszközök funkcionális rendszerbe állítva mégis többet vallanak magukról és egymásról, az abból adódik, hogy – a kiállítási vezető szavaival élve – „a sütés-főzés eszközei egységet alkotnak a készítési móddal és az adott kultúrával. Ezeket az eszközöket öröklik nemzedékről-nemzedékre, az ételek elkészítési módjával együtt. A lábassal, a fazékkal együtt öröklődik a konyha kultúrája is.”

Erről a jellegzetes kultúráról kapunk magas színvonalú anyagbemutatót, élően teljes képet, sok tanulsággal járó maradandó élményt a gépek és műanyagok által uniformizálódott komfortos konyháink, életmódunk ellenében.

Selmeczi Kovács Attila

A tiszafüredi fazekasház

Tiszafüred fazekas népművészetünk egyik híres központja volt, ahol egyidejűleg 15–20 fazekas dolgozott, s vásárlóikat 40–50 km-es körzetben látták el cserépedényekkel.

Az itteni mázas kerámia fejlődését a felírtos darabok alapján 1832-től tudjuk nyomon követni. Természetesen ezt megelőzően is dolgoztak fazekasok ezen a településen, akik vörösre vagy feketére égetett, mázatlan cserépedényeket készítettek. A kisebb mezővárosok fazekasainak körében a cserépedények mázazása a XIX. század első harmadában terjedt el. Tiszafüreden ebben a korai időszakban egyszerű, függőleges csíkok, hullámvonalak, esetleg indák, egyszerűbb virágok díszítették a cserépedényeket, s csak ritkábban alkalmazták a rátéteket és a karcolt díszítvényeket.

A füredi fazekasság stílusa az 1840-es években változott meg, a díszítés jellegzetes eleme a körzővel szerkesztett virág, a rozetta és a szabadkézzel felkarcolt, csőrében virágzó ágat tartó madár lett. Az új díszítvényeket – melyeket korábban már Debrecen és Mezőcsát fazekasai is alkalmaztak –, hamar megkedvelték a vásárlók, akik főként a pompakedvelő matyók köréből kerültek ki.

Ezt a fazekas-központot a stílus szokatlan egysége jellemzi, amely nagyrészt abból ered, hogy a településen több fazekasdinasztia dolgozott. Nem volt ritka, hogy négy-öt generáció szinte minden férfitagja ezt a mesterséget választotta, s az egyes fazekascsaládokat a vérségi és egyéb rokonsági szálak gazdag szövevénye kapcsolta egymáshoz.

Az itteni híres fazekasok közé tartozott Nyúzó Gáspár (1839–1910) és fia (1864–1922), akik lakóházát és műhelyét 1980. október 17-én nyitották meg múzeumi kiállításként. A népi klasszicista stílusú épületet az Országos Műemléki Felügyelőség 1975-ben népi műemlékké nyilvánította, s megvásárlását jelentősebb összeggel támogatta. A fazekasházat 1977–78. között újították fel az OMF és a Középtisza-vidéki Intéző Bizottság anyagi támogatásával.

Ez az épület Tiszafüred utolsó, népi építészetileg is értékes, ugyanakkor pontosan azonosítható XIX. századi fazekasháza. Megvásárlásának és berendezésének az volt a célja, hogy eredeti környezetében mutassák be a félparashti sorban élő fazekasok lakását és műhelyét a népművészet virágkorának idejéből.

A fazekasház a családi hagyományok és az építészeti stílus alapján 1870 körül épült. Több mint 40 évig dolgozott ebben az épületben a két Nyúzó fazekas. Az évek során a telek elrendezése, az épület szerkezeti rajza némileg módosult; a konyha szabadkéményét az I. világháború után

lepadlásolták, a műhely nagyméretű kemencéjét 1930 körül lebontották. A telekből 1971-ben 200 négyszögölet eladtak. Ezen a telekrészen álltak a gazdasági rendeltetésű melléképületek, köztük külön kunyhóban az égetőkemence.

A lakás és a műhely berendezése a múlt század utolsó negyedének képét tükrözi, amikor népművészetünk második virágkora biztosabb anyagi lehetőségeket teremtett a mesterembereknek. Ezt a lakószoba néhány bútordarabja is bizonyítja, pl. a paraszti használatban szokatlanul korán (1888) megjelenő ruhásszekrény is. A berendezési tárgyak nagyrészt a Nyúzó-család bútordarabjaira, használati tárgyaira épülnek, melyet több generáción át gondosan megőriztek. Legrégibb darabja egy 1830 körül készült későbarokk almárium, mely még az idősebb fazekasmester édesanyjáé, Orosz Máriáé volt. A műhely berendezése részben rekonstrukció. Ebben a műhelyben 1912 óta már nem dolgoztak. Az eredeti berendezési tárgyak és eszközök – köztük a fazekaskorong is – más füredi mesterek használatában volt.

A Nyúzó-fazekasok – felíratos kerámiáik tanúsága szerint – biztos vonalvezetésű, kiforrott, egyéni stílusú alkotók voltak, díszítményeiket művészi nagyvonalúság, cserépedényeik felíratát pedig bővérű népi humor jellemezte. Az idősebb fazekasmester még a népművészet virágkorában alkotott, fia munkássága már a hanyatlás idejére esik. A századforduló tájától a cserépedények iránti kereslet rohamosan csökkent, a fazekasmesterség nem nyújtott a korábbihoz hasonló, biztos megélhetést. Sok füredi fazekas – köztük a fiatalabb Nyúzó Gáspár is – felhagyott hagyományos mesterségével. A még dolgozó fazekasok az egyre csökkenő keresletet egyre alacsonyabb színvonalú edényekkel látták el.

Ezekben, a népművészet számára kritikus években hívta fel a fiatal, akkor még útkereső **Kántor Sándor**, mai híres fazekasművészünk figyelmét a kihalóban lévő füredi készítményekre a jeles néprajzkutató, **Györffy István**. **Kántor Sándor** műhelyében újjászülettek a régi motívumok, s a 70-es évek elejéig a karcagi fazekasok folytatták a füredi hagyományokat. **Kántor Sándornál** tanult a jelzett időben Tiszafüredre költöző **Szűcs Imre** fazekas népművész is, aki méltó továbbvivője a régi hagyományoknak, új tartalmat nyert népi iparművészetünknek.

Füvessy Anikó

A kunszentmártoni helytörténeti gyűjtemény

Az egykori kerületi börtön épületét Kunszentmártonban 1782-ben építették. A boltíves börtöncellákat múzeumi célra 1969-ben kapta meg a **Turcsányi István** által alapított helytörténeti gyűjtemény, amelynek alapját a nagyközség lakói által adományozott tárgyak jelentették. Később ez kiegészült **Barna Gábor** és a szolnoki Damjanich Múzeum munkatársainak gyűjtéseivel, majd a tiszazugi kutatótábor által elsősorban a környező településeken összegyűjtött tárgyak anyagával. Az egész épületet 1978-ban vehette birtokba a gyűjtemény. 1969-től kiállításokon mutatják be a gyűjtött anyagot az évi mintegy 10.000 főnyi látogatónak. A múzeum tárgyi anyaga – személyi feltételek miatt – csak részben került megfelelő múzeumi nyilvántartásba. Az önálló működési engedéllyel még nem rendelkező gyűjteményt, amelynek 2.000 db-ot meghaladó néprajzi tárgyi anyaga van, **Barna Mária** tiszteletdíjas pedagógus gondozza.

A Damjanich János Múzeum tervbe vette a megyei kisgyűjtemények egységes nyilvántartási rendszerbe foglalását. Ennek első lépéseként került sor a kunszentmártoni gyűjtemény revíziójára. A munka 1980. július 14–30-ig tartott, egyidőben az immár hagyományosan Tiszakürtön megrendezett Tiszazugi Kutatótáborral. A gyűjteményrendezés munkáiban dr. **Szabó László** tudományos főmunkatárs vezetésével a környező múzeumok szakemberei és egyetemi hallgatók vettek részt.

A két hét folyamán a néprajzi anyagból mintegy ezer tárgyat láttunk el leltári számmal. Ezek a már korábban beletárolottakkal együtt bizonyos minimális állagvédelmen, konzerváláson estek át. A leltározott tárgyakról fényképfelvétel és peremlyukkártyás adatkarton készült a korszerű számítógépes feldolgozáshoz. Ez a nyilvántartási rendszer valamilyen Szolnok megyei múzeumi gyűjtemény modern nyilvántartását segíti majd. A jövő évben a még nem leltározott anyag is sorra kerül. Amelyik tárgyról nem volt semmilyen információnk, ahhoz a nagyközség idősebb lakóinak segítségét kértük. Adataikat a 4-es pont leírásához használtuk fel. Ezzel a módszerrel több mint ezer, a gyűjteményben meglévő eszközzel készült adatlap. Minden kartont két példányban gépeltünk le, amelyből egy Kunszentmártonban, egy pedig a szolnoki Damjanich János Múzeumban található.

1980. őszétől – a képzőművészeti világhét alkalmából – új kiállítással bővült a helytörténeti gyűjtemény. A Badár-stílusban alkotó **Bozsik Kálmán**, kunszentmártoni fazekasmester gazdag kerámiahagyatékát láthatja a közönség.

Nagy Molnár Miklós

KUTATÓINK ÉLETÉBŐL

Tálasi István köszöntése

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Klubjában (irodalmi életünk múltjában olyan nagy szerepet játszó Central kávéház helyiségében) gyűltek össze 1980. július 11-én délután azok, akik Tálasi István professzort, a Magyar Néprajzi Társaság elnökét 70. születésnapján személyesen köszönteni kívánták. A tanítványok, volt hallgatók, a testvér tanszékek vezetői, munkatársai, a néprajzi intézmények vezetői mintegy százötvenen vettek részt az ünnepélyes alkalmon. Az egyetemet Diószegi István, a Bölcsészettudományi Kar dékánja és Unger Mátyás dékánhelyettes képviselték, de többen megjelentek a társtudományi tanszékek professzorai és munkatársai közül is. Az egyetem tisztviselői karából is ott voltak azok, akik Tálasi Istvánnal rendszeresen együtt dolgoztak. Megjelentek sokan a Magyar

szet kap helyet ebben a hatalmas épületben. A magángyűjtők megfelelő anyagi alappal és gyűjtőszennedéllyel megáldva a lehető legszebb darabokat igyekeztek megszerezni maguknak. A kiállítás zsúfolt, magyarázó feliratok nélküli. A kiállított tárgyak számozottak, melynek alapján a portán vásárolható vaskos katalógusban találunk adatokat. A múzeum időszaki kiállításokat is rendez idegen anyagból.

Következő utam Londonban a British Múzeum néprajzi osztályára, a Museum of Mankind-ba vezetett. Itt több időszaki kiállítást láttam. A technikai kivitelezés ötletei: a szőnyegpadlóba négyzethálósan kis fém foglalatok vannak süllyesztve, a menyezete pedig sínhálózat. Ennek megfelelően lehet a fémvázás vitrin-elemeket az igények szerint variálva felállítani.

Londonból Párisba utaztam. Érkezésemet előre tudattam Diener-Kovács Máriával, a Musée de l'Homme magyar néprajzkutatójával. Ő jelentette feletteseinek, akik hivatalos vendégnek tekintettek, megbízták a program összeállításával, és ott tartózkodásom idejére felmentették a múzeumi munkák alól, s kísérőműl jelölték ki. Megtekintettem az állandó kiállítást, különösen a néprajzi részt. Itt több kísérőm is volt, az ázsiai, az óceániai és az eszkimó kutatók a halászati anyagot mutatták meg a kiállításban és a raktárban.

A kiállításban hatalmas vitrinekben, természetes világítás mellett látható az anyag, minden különösebb magyarázó szöveg nélkül.

Ottjártamkor a Musée de l'Homme időszaki kiállítása a „Halotti ritusok” c. kiállítás volt. Rendezése élesen különbözött az állandótól. Elsötétített helyiségekben fekete környezetben volt az anyag elhelyezve. A kiállítás első látványa egy fehérgyászos magyar nő, és egy vesszőből font koporsó (Szeged mellől). Egy parvánokkal elzárt részben diaporáma vetítés, három színes kép váltakozó játéka mutatta be a világ különböző részeinek, népeinek halotti szokásait megfelelő magyarázat kíséretében. A múzeumi kollégák és a hivatalos vezetés előzékenységét azzal igyekeztem viszonzni, hogy a náluk levő kelet-európai halászati anyag leírókartonjait átnézve több téves anyagot helyesbítettem.

Páristól mintegy 40 km-re fekszik Conflans St. Honorine a Szajna és az Oise összefolyásánál. A kis város évszázadok óta a hajósok egyik központja. Számptalan kisebb-nagyobb hajójavító műhely működik itt. Franciaországban a csatornázás előbb kezdődött, mint nálunk, ott megelőzte a vasutat. Az áruszállítás biztosítására a folyókat szabályozták, zsilipekkel látták el, csatornákkal kötötték össze. Így az uszályhajózás az ország gazdasági életében nagy szerepet játszott. M. Francois Beaudoin tengerész és tengeri halász 1967-ben kezdett a belvízi hajózás emlékeinek gyűjtéséhez. A tárgyi anyag mellett mintegy 50 ezer darabból álló hajót ábrázoló képeslap gyűjteménye van. A város vezetősége támogatta buzgalmát, átadtak egy

kastélyt a múzeum céljára. Itt működik az uszálymúzeum. M. Beaudin egyszemélyben igazgató, restaurátor, tudományos főmunkatárs. Csak takarító dolgozik még rajta kívül. A kiállításban szereplő modelleket részben ő készítette, részben hasonlóan lelkes barátai. A kiállítás az őskori víziközlekedéssel indul, modelleken, diorámákon mutatja be a fejlődést, metszetek, tervdrajzok, különféle hajóépítő és hajózásnál használt eszközök színesítik a kiállítást.

Egészen más kiállítást, más embert találtunk La Bussiére-ben a Chateau des Pêcheurs-ben. A Páristól mintegy 150 km-re, délre fekvő városkában egy halastó közepén található egy kastélyban. A tulajdonos Henri de Chasseval 1962-ben rendezte be a vízkastélyt múzeumnak, míg ő maga a parton álló épületrészben él. A rendezésnél fő szempontja volt, hogy a kiállítás ne bontsa meg a kastély eredeti berendezését. Így aztán egy érdekes, különleges belső jött létre. Az egyes helyiségek korabeli berendezése mellé a szabadon maradt falfelületeken, asztalon, párkányon, vagy jellegtelen vitrinben helyezi el a kiállítási anyagot. Ezek zömmel a horgászatot, felszerelést, vagy egyszerűen halat, halászatot is ábrázoló metszetek. Tulajdonképpen nem is üti egymást a kétféle anyag. Van közben az ősök ruháját bemutató vitrin, egy vasalószoba, régi konyha hatalmas szabad tűzhelyével, régi rézedényeivel, az asztalon pedig haldíszes edények sokasága. Egy másik helyiségben a legkülönbözőbb dísz tárgyak vannak, közös bennük, hogy mindegyikükön van hal. Láthatunk még ezüsből készült hal-offereket és körhintáról való hal-ülőkét is. Chasseval úr egyébként több halastó birtokosa és jó üzletember. A bejáratnál beléptidíjat szednek, sok színes képeslapot és diát árúsítanak, de van egy nagyon mutató katalógus is, 32 oldalas, de fele hirdetés.

Természetesen meglátogattam az Arts et Traditions Populaires múzeumot is, mely tulajdonképpen a francia néprajzi múzeum, ellentétben a Musée de l'Hommeval, mely éppen francia anyagot nem gyűjt. Ez a múzeum új épületben van. Egyike azon kevés múzeumnak, amit nem műemlékben helyeztek el. Kiállításai két, ablaktalan hatalmas csarnokban helyezkednek el. Az alsó szinten különböző tárgycsoportokat mutatnak be, a felsőn tárgyegyütteseket. Pl. lent egy vitrin – kb. 10 m hosszú – tele ekével és hámmal, alkalmat adva az összehasonlításra, míg fent pl. egy parasztszoba teljes berendezéssel. Ami újszerű: az alsó terem hosszú, mennyezetig érő vitrinjei akkorák, hogy rendezéskor egy oldalajtón be lehet menni. Minden feketére van festve, a vitrin mennyezetén sínek, melyhez a tárgyakat kötik. Szokatlan a magyar szemnek a fényszegény megvilágítás. A vitrinek légmentesen zártak, bent pormentes kondicionált levegő kering. Oldalt kis fülkék, ahol gombnyomásra kb. 24x36 cm-es színes képek jelennek meg, és egy hang elmondja, hogy mi a jelentősége a látott és vetített képeknek.

Az emeleti kiállítás már szinte elvarázsolt kastély. Itt is minden sötét, egy-egy vitrint közepes fény világít meg. Közben alig derengő interieurökbe ütközünk, előttük egy doboz az interieur számozott, magyarózott alaprajzával. A rajz mellett egy gomb, amit ha megnyomunk, kivilágosodik fokozatosan a vitrin, megszólal a kísérő zaj és a magyarózó szöveg. Közben egy fénycsóva világítja meg azt a tárgyat, amiről szó van. Mindjárt a kiállítás elején egy valódi tengeri halászhajót látunk. Gombnyomásra sirályvijjogást, hullámcsobogást hallunk a magyarózó szöveg előtt. A juhászszállásnál bégetést, kolompolást, az esztergályos műhelynél fűrészelést hallunk. Látunk még vásári bábjátékost (hallhattuk a kikiáltó és a bábuk hangját), hangszereket, melyek hangját a vitrin előtt elhelyezett fülhallgatókban hallgathatjuk.

Végül Ausztriában a petronelli Duna múzeumot láttam. Ez Béctől keletre, a bratislavai úton fekszik, egy régi kastélyban. Előtte római város feltárt maradványai (Carnuntum) és kiállítása. A Duna múzeum – hagyományos kiállítási formában – bemutatja a Duna geológiai kialakulását, az őskori ember életét, a madár és állatvilágot, halakat, vadászatot, rézkarcolat és festményeket a Dunáról, valamint szabályozási terveket. Foglalkozik a Duna hadászati jelentőségével, diorámán mutatja be Belgrád török ostromát. Majd áttér a hajózásra, amit részben – nagyon szép – modelleken mutat be. Foglalkozik a Dunamente szőlészetével, majd néprajzával, egy-egy viselet, festett láda, kerámia, házmodell bemutatásával illusztrálja a dunamenti népeket. A nagyteremben a „150 éves az osztrák hajózás” c. időszaki kiállítás látható, a további helyiségekben bútor, porcelán stb. Kétségteljesen legértékesebb a hajózást bemutató rész.

Az általam meglátogatott múzeumokban mindenütt vásárolhatók színes képeslapok, diasorozatok, katalógusok és könyvek. Ezek nemcsak saját kiadványok, hanem a múzeum gyűjtőköréhez kapcsolódó munkák.

A látottakból és a beszélgetésekből azt szűrtem le, hogy a restaurátorok, rendezők felismerve a fény, hő, páratartalom káros hatását a műtárgyakra, tárgyvédelmi szempontokat érvényesítve tervezik a kiállításokat. Az új épületek már légkondicionáltak, a régiekben is ott látni a defensorokat. A kiállításrendezéskor a belsőépítész vágya, hogy munkáját „ne vegyék észre”. A látogató csak a kiállított tárgyakat látja. Teljes mértékben hiányzik a nálunk annyira eluralkodott kereskedelmi kiállítási stílus, a nagy színes felületek, faburkolatok, fémvázak stb. A felhasznált ízzók fénye nem károsítja a tárgyakat. Azt, hogy a vitrinvilágítást a látogató kapcsolja be, s egy idő múlva automatikusan kialszik, takarékos megoldás. Ha leszámítjuk a trükkös fény- és hangeffektusokat, ezeknek a kiállításoknak a megrendezése nyilván jóval olcsóbb, mint a nálunk jelenleg szokásos „agyoninstallált” kiállításoké.

KUTATÓMUNKA

Néprajzi gyűjtőtábor a Kiskunságban

A Bács-Kiskun Megyei Múzeumok Igazgatósága 1977 nyarán indította be – **Sztrinkó István** néprajzos múzeológus vezetésével és irányításával – az azóta már hagyományossá vált kiskunsági néprajzi gyűjtőtábort. A gyűjtőmunka Szabadszállás és környékének történeti és néprajzi kutatásával kezdődött, majd három évig tartó alapos gyűjtés után a kutatás egy másik kiskun település felé irányult. A már több éve együtt dolgozó kutatógárda 1979-ben kezdte el Kiskunmajsa és kiterjedt tanyavilágának néprajzi vizsgálatát.

Ebben az évben június 15–25 között került sor a tábor megszervezésére, ahol a résztvevők, témájuknak megfelelően folytatták az elmúlt évben elkezdett monografikus igényű kutatást. **Dr. Szabó László** kandidátus kutatási területe a család- és munkaszervezet volt, **dr. Bellon Tibor** a földművelést, **dr. Novák László** a gazdálkodási rendszert, **Sztrinkó István** az építkezést, **dr. Fűvessy Anikó** a táplálkozást, **dr. Fazekas István** a kismesterségeket kutatta. **Őrsi Julianna** a házassági kapcsolatokkal és a rokonsági rendszerrel, **dr. Gulyás Éva** a jeles napi szokásokkal, **Korkes Zsuzsanna** a lakodalmi szokásokkal, **Bođor Géza** a szőlő- és gyümölcsstermesztéssel foglalkozott. **Magyari Márta** a baromfitartást, **Bereczky Ibolya** a pásztoréletet és a betyárvilág hagyományait, **Tóth Judit** a temetkezési szokásokat, **Bathó Edit** pedig a táncgyományokat gyűjtötte.

A második éve tartó kutatómunka már eddig is igen szép eredményeket hozott. A gyűjtések folyamán néhány olyan néprajzi tárgy is napvilágra került, amit csak részben vagy egyáltalán nem ismer a néprajzi szakirodalom. Az egyik bodoglári tanyán talált rá **Bellon Tibor** arra a fából készült, szánkóhoz hasonló *csúszóra*, amit víz és permetlé hordására használtak. Ugyancsak erről a tanyáról gyűjtöttek be egy *kölessimító deszkát* és egy *hegyhúzót*. A felsoroltakon kívül még a földműveléshez tartozó számos munkaeszköz és a paraszti életben használt tárgy került megvásárlásra. **Fazekas István** és **Bereczky Ibolya** gyűjtése révén a kecskeméti Katona József Múzeum tulajdonába került egy csizmadia, egy kovács és egy kötélgyártó műhely teljes eszköztanyaga is. Gyűjtés közben bukkant rá **Bathó Edit** a múlt századbéli takácsmester, **Bakró Nagy Dániel** mintakönyvére. A mintegy százoldalas, kéziratos könyv a takácsminták mellett különféle családi bejegyzéseket, népi imádságokat, időjárásra vonatkozó megjegyzéseket, múlt század eleji vőfélyverseket valamint archaikus énekszövegeket tartalmaz. (Ez a rendkívül érdekes írásgyűjtemény külön közlést érdemel.)

A megvásárolt munka- és használati eszközökön kívül a gyűjtőmunkát több száz fekete-fehér és színes fénykép, diafilm valamint mozgófilm dokumentálja.

Az elmúlt év novemberében – az MTA Zenetudományi Intézetének segítségével – fekete-fehér mozgófilm készült a legjobb táncos adatközlőkről. A hagyományos lassú és friss csárdás mellett sikerült megörökíteni a mozgásanyagában igen változatos, – de ma már kevesek által ismert – férfi szólótáncot, az *alföldi ugró*st vagy *olá*host. Ebben az évben Szabó Zoltán, a kecskeméti Katona József Múzeum munkatársa készített színes mozgófilmet Gyöngyösi Imre 58 éves külsőkígyósi táncos adatközlőről valamint egy bodoglári tanya 14 *putrió*ljáról.

A gyűjtőmunka, ami egyaránt kiterjed az anyagi és a szellemi kultúra fontosabb területeire, 1981-ben tovább folytatódik. Bízunk benne, hogy ez a rendkívül izgalmas kutatási terület az elkövetkező gyűjtések folyamán is számos új adattal szolgál majd, amely lehetővé teszi a Kiskunság alaposabb megismerését.

Bathó Edit

Az ELTE néprajz szakos hallgatóinak ároktői gyűjtési gyakorlatáról

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Tanácsa és Borsod-Abaúj-Zemplén megye Tanácsa 1978-ban kötött együttműködési szerződése kínálta az alkalmat, hogy néprajz szakos hallgatóink közreműködjenek a megye Tisza menti, eddig kevésbé kutatott – Tiszatarján, Tiszakeszi, Ároktő és Tiszadorogma – községeinek néprajzi vonatkozású feltárássában. A több évre tervezett vállalkozás szervesen kapcsolódik a hallgatók gyakorlati kiképzéséhez is. A tantervi előírás értelmében ugyanis az első tanév elvégzése után nyáron kötelező egy héten át a terepen való gyűjtés. Erre a feladatra készíti fel az első éveseket a Néprajzi praktikum c. tárgy. A borsodi gyűjtési feladatokban tehát első sorban az I. évet végzettek vesznek részt, tanári irányítással. Ez azonban nem zárja ki a felsőbb évesek közreműködését sem.

Az idén – 1980. július 2-től július 15-ig – Ároktőn, a hallgatók maguk választotta, következő témakörökben folyt a gyűjtés: Deáky Zita: Virágos kertek, Pálffy Gyula: A cigányok táncai, Soós Sándor: Szakrális emlékek, Szűcs Szergej: Lakodalmi szokások, Vad László: Temetkezési szokások, fejfák. Csatlakozott hozzánk Nagy Angéla, a KLTE IV. éves néprajz szakos hallgatója is, aki a Népi gyógyítás témakörben végzett eredményes gyűjtést. „Mellékesen” még néhány balladát, történeti mondát és falucsúfólót is összegyűjtöttek, valamint egy éppen látható tetőfedésnél a nádfedésre vonatkozó adatokat is.

A falu népe igen szívesen fogadta hallgatóinkat. Egy lakodalomba is meghívást kaptunk. Így egy nap és egy éjszaka tanulmányozhatták a mai, ároktői lakodalmat, a kitűnő étkekből sem maradvra ki. Azon túl, hogy igyekeztek mindent feljegyezni, a lakodalomban találkoztak a balladák és a történeti mondák tudóival is.

A gyűjtési gyakorlaton néhány napig jelen volt **Barabás Jenő** tanszékvezető és **Kisbán Eszter** tudományos osztályvezető. Nagy élménye volt a hallgatóságnak **Gunda Béla** professzor, aki egy napot töltött körünkben és a hallgatók kérésére bemutatta, hogy milyen módszerrel szokott gyűjteni s a gyűjtött anyagból hogyan születnek a cédulák.

A hallgatók igen kellemes környezetben, a szomszédos tiszacsegei tanács révházában kaptak szállást, nagyon kedvezményes áron. Innét reggelente a hidassal jártak át a túloldali Ároktőre, ahonnét azonban a hidas üzemelési ideje miatt már délután fél hatkor vissza kellett térniük, noha szívesen „túlóráztak” volna. A Tisza szokatlan időpontban jelentkező árhulláma is emlékezetes marad. Az áradás nagy tömegben csalta a sekélyebb vízbe az ívó halakat, s a bátrabbak a hal kézzel fogását is megpróbálhatták.

Egy teljes napot a Hortobágy daraknai részén töltöttek a hallgatók, ahol magatartási juhászokkal találkoztak.

Az esti órák is hasznosan teltek. Ekkor beszéltük meg a gyűjtés során felmerült problémákat. Megfogalmazódott annak gondolata is, hogy igen hasznos lehetne a két bölcsészkar néprajz szakos hallgatói közös gyűjtésének megszervezése, esetleg a Tisza menti táj felsorolt falvai néprajzának monográfikus feldolgozására. E gondolat azóta is érlelődik, s ha megfelelő anyagi támogatást kaphatnánk, talán a megvalósítása sem lenne nagyon távoli cél.

Egyébként örvendetes, hogy a gyűjtésben résztvevő hallgatók a nyár folyamán – egyesek még ősszel is – visszatértek Ároktőre, hogy kiegészítsék anyagukat, noha a költségeket már maguknak kellett fedezniük.

A kezdő gyűjtők szokásos nehézségein túljutott hallgatóknak sikeres vállalkozását jelzi a több, mint ötszáz cédula, a kétszáznál is több fénykép, a cigánytáncokról felvett félszáz méternyi 16 mm-es film. (Ennek nagyobb része az ároktői cigányokkal rokon csegei cigányoknál készült a magnóra vett, táncokhoz dúdolt vagy énekelt cigánydalokkal.) A gyűjtött anyag egy példányát, mint illetékes, a miskolci Herman Ottó Múzeum Adattára is megkapta.

A Tisza mentének ez a tája – különösen Ároktő és Tiszadorogma – a „hagyományost” a népi kultúra terén még jócskán megőrizte. Így kiválóan alkalmas terep a kezdő néprajzkutatók gyűjtési gyakorlatára, de multhatatlanul szükséges az ott található értékek enyészettől való mielőbbi megmentése is. Ezért a gyűjtés folytatása elhatározott szándék.

A kutatótábort szervezte és a gyűjtést irányította **Papp József** tudományos főmunkatárs.

Az első évek másik csoportja a Szigetközben gyűjtött **Katona Imre** egyetemi docens vezetésével.

Papp József

Népi gyógyászati kutatások Marosvásárhelyen

A marosvásárhelyi Gyógyszerésztudományi Karon több mint harminc éve (1949 óta) foglalkoznak a romániai népi gyógyászati adatok gyűjtésével, értékelésével és kísérleti vizsgálatával. A munkaegyüttes fő célkitűzése a népi gyógyászati szerek közül kiválasztani azokat, amelyeknek hatása igazolható, és ennek alapján új gyógyszerek kikísérletezése. A munkálatok során négy egymásra épülő munkaszakaszt különböztethetünk meg.

I. A népi gyógyászati adatok gyűjtése. Ezt a következő területen végezték: az Aranyos völgyében (Nyugati Érchegység), a Tatros völgyében (Gyimes, Keleti Kárpátok), Erdővidék (Háromszék, Kovászna megye), Székelyvarság (a Hargita vidéke) és Moldva északi része. Egyes esetekben a gyűjtést húsz év múlva megismételték a változások felmérése céljából.

II. A népi gyógyászati adatok csoportosítása. A hatástani kísérletek elvégzése előtt a népi gyógyászatban használt növényi szereket a felhasználás, ill. a feltételezhető hatásmód alapján csoportosítják. A saját gyűjtéseken kívül felmérik az erdélyi kéziratokban (a XVI. századtól kezdve) és a régi magyar füvészkönyvekben található adatokat és azokat egybevetik az ókori, középkori és reneszánsz korabeli szerzők műveivel. Az orvostörténeti vonatkozások tanulmányozása során évtizedes együttműködés alakult ki dr. **Spielmann József** professzor tanszékével.

A fontosabb összeállítások, amelyek kísérleti vizsgálatok alapját képezték: vizelethajtók (77 növényfaj), májbántalmakban használt szerek (65 növényfaj), „fehérfolyásban” használt szerek (34 növényfaj), féregűzők (15 növényfaj).

III. Kísérleti vizsgálatok. A gyógyszerhatástani vizsgálatokat dr. **Rácz-Kotilla Erzsébet** docens végzi, esetenként mikrobiológusok, parazitológusok, hepatológusok közreműködésével. A következő hatások vizsgálatára dolgoztak ki eljárásokat, amelyeknek egy részét szűrővizsgálatokra használnak fel: kórokozó baktériumok és gombák fejlődésének gátlása, kórokozó véglényekre és férgekre gyakorolt hatás, vérnyomáscsökkentés, vizelethajtás és vesekövek képződésének gátlása, epehajtó hatás és epekövek képződésének gátlása, gyomorfekélyt megelőző hatás, gyulladáscsökkentés.

IV. Új gyógyszerek kikísérletezése. A népi gyógyászatban használt növények közül kiválasztják azokat, amelyeket más vidékeken nem használtak ill. használnak, amelyeket a tudományos gyógyászatban nem ismernek. A marosvásárhelyi munkaegyüttes dr. Rácz Gábor professzor vezetésével olyan növényfajokat vezetett be a gyógyászatba, amelyeket eddig nem értékesítettek. Ezek és esetenként egyéb ismert növényi nyersanyagok új gyógyszerek bevezetését tették lehetővé.

Az újonnan bevezetett növényfajok közül a *varjúmák* (*Hibiscus trionum*) a romániai 3-as számú vizelethajtó gyógytea („Ceai diuretic 3”) alkotórészeként első ízben szerepel a gyógynövények sorában. A *fekete ribizke* (*Ribes nigrum*) levelei egy új vérnyomáscsökkentő gyógyszer (Hiporib, szerzője dr. Zágoni Elemér) alapját képezik. Az erdélyi népi gyógyászatban gyakran használt *libapimpó* (*Potentilla anserina*), melynek gyógyhatására dr. Páter Béla hívta fel a figyelmet, fő alkotórészét képezi egy emésztőrendszeri fertőzések kezelésére használt készítménynek (Potan, szerzője dr. Hamza Ottó).

A kísérleti vizsgálatok eredményeit hasznosították testápoló szerek előállítására is (a Magnólia elnevezésű kozmetikai készítmények, melyeket a kolozsvári Farmec gyár állít elő). Ezek egy része a *fillérfű* vagy *pénzlevelű lizike* (*Lysimachia nummularia*) kivonatainak felhasználásával készül, erre a fajra is Páter professzor hívta fel a figyelmet.

További növények, melyek hatását kísérletileg igazolták: a *kígyószisz* (*Echium vulgare*) és különböző *imola-fajok* (*Centaurea* sp.) antibiotikus hatása, a *jezsámen* (*Philadelphus coronarius*) virágainak trichomonacid hatása, a közönséges cickafarkhoz hasonló *Achillea crithmifolia* virágzatainak féregűző hatása, a *tetemoldó* (*Helianthemum nummularium*) köhögéscsillapító hatása, a *fekete retek* (*Raphanus sativum*) présnedvének és az *Ononis pseudohircina* gyökerének vesekőképződést gátló hatása. E vizsgálatok végzésében részt vett dr. Fazekas Béla docens, dr. Péter Mária, dr. Monea Maria, dr. Máthé János.

A népi gyógyászati kutatások eredményeiről eddig 40 közleményben számoltak be. A népi gyógyászati adatok jelentőségéről, a kísérleti vizsgálatokról több nemzetközi kongresszuson számoltak be (Bruxelles, 1958; Prága, 1965; Athén, 1967; Poznan, 1970), továbbá különböző egyetemen tartott előadások keretében (Ankara és Istambul 1971; Münster, Bonn, München 1973). Rácz Gábor professzor 1972. október 28-án tartott főreferátumot a Magyar Tudományos Akadémia pécsi székházában rendezett „A népies gyógyászat szerepe a modern gyógyászatban” témakörű ankéton.

A marosvásárhelyi népi gyógyászati kutatások eredményeiről az utóbbi két évtizedben a következő publikációk jelentek meg:

- Rác G.: Considerații asupra valorii plantelor întrebuintate în medicina populară (A népi gyógyászatban használt növények értékelése). Farmacia (Bukarest) 8 (1960) 97–104.
- Rác G., Iliș G.: Considerații asupra valorificării plantelor întrebuintate în medicina populară din Moldova (A moldvai népi gyógyászatban használt növények értékelése). Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza” din Iași, 6 (1960) 167–176.
- Iliș G., Rác G.: Plantele folosite în scopuri medicinale de localnicii comunei Pojorita (Regiunea Suceava) (A Suceava-megyei Pojorita község gyógyászati célokra használt növényei). Comunicări de Botanică, București, 1960. 207–218.
- Rác G., Fazekas B., Horváth G.: Philadelphin, egy trichomonacid hatású új antibiotikum a jezsámen (*Philadelphus coronarius* L.) virágaiban. Orvosi Szemle 7 (1961) 404–406.
- Ujváry I., Orlik J., Rác G., Donáth A.: A vörösfonya (*Vaccinium vitis idaea* L.) terméskivonatának fungisztatikus hatása. Orvosi Szemle 7 (1961) 406–408.
- Iliș G., Rác G.: Noi contribuții la cunoașterea plantelor folosite în scopuri medicinale de localnicii comunei Pojorita (Regiunea Suceava) (Újabb adatok a Suceava-megyei Pojorita község gyógyászati célokra használt növényeire vonatkozóan). Comunicări de Botanică, București, 1963. 269–278.
- Péter-Horváth Mária, Rác G., Péter M.: A Herba Agrimoniae bakteriosztatikus hatása különböző *Mycobacterium* törzsekre. Orvosi Szemle 10 (1964) 180–182.
- Rác G., Lázár-Szini K.: A román népgyógyászatban használatos növényi eredetű húgyhajtók. Orvosi Szemle 10 (1964) 331–335.
- Rác-Kotilla E., Fazakas B.: Az *Achillea crithmifolia* W. et K. virágzatok féregűző hatása. Orvosi Szemle 10 (1964) 178–180.
- Fazakas B., Rác G.: Acțiunea unor produse vegetale asupra protozoarului *Trichomonas vaginalis* (Növényi kivonatok hatása a *Trichomonas vaginalis* nevű vég-lényre). Farmacia 13 (1965) 91–93.
- Rác-Kotilla E., Fórika M., Rác G.: A népgyógyászatban használt néhány növény diuretikus hatásáról. Orvosi Szemle 11 (1965) 396–397.
- Spielmann J., Rác G.: A román népi orvoslásban használt néhány antibiotikus hatású gyógynövény terápiás értékéről. Orvosi Szemle 11 (1965) 215–218.
- Monya M., Sabău M., Rác G.: A *Centaurea* nemzetség egyes fajaiból nyert kivonatok antibiotikus hatása. Orvosi Szemle 11 (1965) 408–410.
- Rác G., Füzi J., Domokos L.: A *Lysimachia nummularia* L. földfeletti részeiből nyert kivonatok antibiotikus tulajdonságai. Orvosi Szemle 11 (1965) 56–58.
- Rác G., Rác-Kotilla E.: Studiu farmacognostic al părților aeriene de zămoșița (*Hibiscus trionum* L.) (A varjómák – *Hibiscus trionum* L. – földfeletti részeinek farmakogniai jellemzése). Farmacia 13 (1965) 81–86.
- Rác-Kotilla E., Rác G.: Acțiunea diuretică a pedunculilor de cireșe și vișine (A „cse-renyeszár” vizelethajtó hatása). Farmacia 13 (1965) 605–608.
- Rác G., Spielmann J., Lázár-Szini K.: Plantele utilizate în medicina populară românească în tratamentul helmintiazelor (A romániai népi gyógyászatban féregűzésre használt növények). Farmacia 14 (1966) 589–594.
- Rác G., Holló G.: Plante folosite în medicina populară a Bazinului superior al Trotușului (Ghimeș) (A Tatros felső folyása mentén – Gyimesben – a népi gyógy-

- gyógyászatban használt növények). A „Plantele medicinale din flora spontană a Bazinului Ciuc” c. kötetben, szerk. Rácz G. (A Csíki Medencében vadon termő gyógynövények). Csikszereda, 1968. 171–175.
- Monya M., Sabău M., Rácz G.: Die antibiotische Wirkung von Auszügen aus Centaurea-Arten. *Planta Medica* 16 (1968) 58–61.
- László J., Rácz G., Filep Gy., Bedő K., Péter M., Bálint E., Both J.: Különböző biológiai és vegyi anyagok hatása az adeno- és hepatitis vírusok szaporodására. *Orvosi Szemle* 14 (1968) 146–150.
- Maros T., Rácz G., Seres-Sturm L., Bálint E., Hints M., Poenaru E.: Efectele extractului de sulfină (*Melilotus officinalis*) asupra regenerării ficatului de șobolan (A somkóró – *Melilotus officinalis* – kivonatok hatása patkány májának regenerálására). *Farmacia* 16 (1968) 409–414.
- Ionescu M., Rácz G., Kelemen M., Rácz-Kotilla E., Deac R.: Acțiunea diuretică a extractului apos de Stigmata Maydis la cîini cu rinichi autotransplantați (A „kukoricabajusz” vizes kivonatának hatása veseátültetés utáni állapotban kutyán). *Farmacia* 14 (1968) 483–488.
- Péter M., Rácz G., Péter M.: L’Action antibiotique de certaines espèces d’Echium. *Plantes médicinales et Phytothérapie* 2 (1968) 45–49.
- Rácz G., Szini-Lázár K.: Az erdélyi balneoterápiában a XVI–XVIII. században használt gyógynövényekről. *Orvosi Szemle* 14 (1968) 98–100.
- Rácz G., Spielmann J.: A román népi gyógyászat epe- és májbetegségekben használt növényi szereit. *Orvosi Szemle* 15 (1969) 250–253.
- Spielmann J., Rácz G.: La valeur thérapeutique de quelques produits végétaux utilisés dans la médecine populaire roumaine. In: „Die Vorträge der Hauptversammlung der Internationalen Gesellschaft für Geschichte der Pharmazie während des Internationalen Pharmaziegeschichtlichen Kongresses in Athen, 8–14 April 1967.” Veröffentlichungen der IGGPh, Neue Folge, Red. G. E. Dann, Band 32, Wissenschaftliche Verlagsgesellschaft, Stuttgart, 1969.
- Rácz G., Spielmann J.: Les plantes utilisées dans la médecine populaire roumaine dans le traitement des helminthiases. u. ott.
- Rácz-Kotilla E., Fazakas B.: Acțiunea antihelmintică a unor remedii vegetale utilizate în medicina populară (A népi gyógyászatban használt egyes féregűzők hatása). *Farmacia* 17 (1969) 479–482.
- Rácz G., Lázár-Szini K.: Valoarea terapeutică a unor diuretice de origine vegetală întrebuintate în medicina populară românească (A román népi gyógyászatban használt növényi vizelethajtók gyógyászati értéke). In: „Despre medicina populară românească” (A román népgyógyászatról). Editura Medicală, București, 1970. 81–94.
- Rácz G., Csedő K.: Plantele folosite în medicina populară de pe versanții vestici ai munților Harghita (A Harghita nyugati lejtői mentén használt növényi eredetű népi gyógyászati szerekről). *Aluta*, 1970. 75–81.
- Rácz G., Spielmann J., Lázár-Szini K.: Pflanzliche Heilmittel, die in der rumänischen Volksmedizin zur Behandlung der Krankheiten der Leber und Gallenwege verwendet werden. In: „XXIIe Congrès International d’Histoire de la Médecine”. București-Constanța, 30 august – 5 septembre 1970. 177–178.

- Rácz-Kotilla E., Mózes E.: Contribuții la cunoașterea acțiunii diuretice a drogului *Rhizoma Graminis* (A *Graminis* rhizoma vízajtó hatásának vizsgálata). *Revista Medicala* 17 (1971) 82–84.
- Rácz-Kotilla E., Formanek I., Rácz G.: Action diurétique et de prévention de la formation des calculs urinaires de certaines préparations végétales. *Plantes médicinales et Phytothérapie* 7 (1973) 250–254.
- Rácz G., Kisgyörgy Z.: A népi növényismeret egyes kérdései Kovászna megyében. In: „Kovászna megye gyógynövényei”. Sepsiszentgyörgy, 1973. 217–220.
- Rácz-Kotilla E., Rácz G., Solomon A.: The Action of *Taraxacum officinale* extracts on the body weight and diuresis of laboratory animals. *Planta Medica* 26 (1974) 212–217.
- Rácz G., Rácz-Kotilla E.: Acțiunea farmacodinamică a unor remedii vegetale folosite în medicina populară românească (A romániai népi gyógyászatban használt egyes növényi termékek hatástani vizsgálata). „Probleme de etnologie medicală” c. kötetben (Az orvosi etnológia kérdései). Kolozsvár–Napoca, 1974. 104–111.
- Rácz G., Laza A., Coiciu E.: Gyógynövények. Ceres Könyvkiadó. Bukarest, 1975. (A népi gyógyászatban használt növények c. fejezet, 48–50.)
- Máthé J., Rácz G., Csedő K.: Die Schleimstoffe der *Helianthemum* Blätter. *Planta Medica* 29 (1976) 295–300.
- Tibori G., Rácz G.: Compoziția uleiului volatil de *Achillea crithmifolia* W. et K. (Az *Achillea crithmifolia* W. et K. illó-olajának összetétele). *Note Botanice* 12 (1976) 77–80.
- Rácz-Kotilla E., Tibor G., Rácz G.: Acțiunea hipotensivă a extractelor obținute din fructele de *Daucus carota* L. (A vadmurok (*Daucus carota* L.) terméseiből előállított kivonatok vérnyomáscsökkentő hatása). *Sargetia – Series Scientia naturae. Acta Muzei Devensis*, 11–12 (1975–1976) 325–328.
- Rácz-Kotilla E., Gönczi E.: Acțiunea salidiuretică și de prevenire a formării calculilor urinari a extractelor apoase din rădăcinile de *Ononis pseudohircina* (Az *Ononis pseudohircina* gyökérkivonatainak sóürítő és vesekőképződést megelőző hatása). *Revista Medicală* 22 (1976) 66–68.
- Rácz-Kotilla E., Rácz G.: Salidiuretische und hypotensive Wirkung der Auszüge von *Ribes* Blättern. *Planta Medica* 32 (1977) 110–114.
- Rácz G.: Népgyógyászati értékeink. *Korunk Évkönyv* 1979. 151–157.

ÚJABB KIADVÁNYOK

A budapesti egyetem Folklore Tanszékének kiadványai

1979. nyarától indította meg különnyomat-sorozatát „Folklor és Folklorisztika” címmel az ELTE Folklore Tanszéke. Eddig húsz füzet látott napvilágot, továbbiak előkészületben vannak. Ugyancsak ez időtől stencilezett sokszorosításban készülnek a tanszéken a különben is igényelt beszámolók, illetve előadások. Ezek „Előzmények és tervek a Folklore Tanszékről” címet viselik. Eddig 35 számuk jelent meg. Mindkét sorozatból, amelynek jegyzéke is rendelkezésre áll, az érdeklődők a tanszék címén igényelhetnek. Egyben kérjük mindazokat, akik készülő dolgozataik különnyomatát felajánlják sorozatunk számára, értesítsék erről a tanszékét. Mivel hazai és nemzetközi kiadványcserénk anyagi lehetőségei minimálisak, e csere révén kívánjuk az egyetemi hallgatók számára nélkülözhetetlenül fontos tanszéki könyvtárunkat némiképp fejleszteni.

A tanszék évkönyvsorozata, az *Artes Populares* felváltva idegen nyelvű, illetve magyar köteteket ad. Az 1979. évi 4–5. kötet a visegrádi nemzetközi prózaepika – kutató konferencia anyagát tartalmazza német és angol nyelven. Az 1980. évi 6. kötet a tanszék munkatársai által az eddigi nemzetközi finnugrista kongresszusokra írott dolgozatokat közli magyar nyelven, szinte teljes egészében eddig kiadatlan anyagot. Az 1981-ben megjelenő 7. kötet ismét idegen nyelvű lesz, hozzá többek között az 1980. októberi tanszéki konferencia anyagát.

Voigt Vilmos

A Miskolci Herman Ottó Múzeum néprajzi kiadványairól

Tizedik kötetéhez érkezett „A miskolci Herman Ottó Múzeum néprajzi kiadványai” című sorozat. Ez a szám – különösen bő két évtized alatt – még egy vidéki múzeum kiadványa esetén sem különösen jelentős, s inkább csak arra ad alkalmat, hogy felidézzük az eddig megjelent munkák – talán már elfeledett – címeit, s jelezzük a közeli terveket. 1957-ben *Borsod megye néprajzi irodalma I.* címmel Bodgál Ferenc bibliográfiája indította el ezt a kiadványsorozatot, amely 1958-ig dolgozta fel a megye néprajzi vonatkozású publikációit. A 2. kötet Istvánffy Gyula *Palóc népköltési gyűjteményét* adta közre, Bodgál Ferenc sajtó alá rendezésében (1963). 1965-ben Lajos Árpád *Borsodi fonó* című munkája jelent meg, amelyet 1972-ben a Népművelési Propaganda Iroda újra megjelente-

tett – méltóbb köntösben – *Este a fonóban* címmel. A sorozat 4. kötete Bodgál Ferenc szerkesztésében, önkéntes néprajzi gyűjtők pályamunkáiból közölt válogatást *Borsod megye népi hagyományai* címmel (1966). 1970-ben adta közre Bodgál Ferenc *Borsod megye néprajzi irodalma II.* című bibliográfiáját, mely 1958–1968 között tárta fel a megye néprajzi vonatkozású írásait (5. kötet). A sorozat 6. kötetében C. Nagy Béla és Sztareczky Zoltán népdalgyűjtése jelent meg: *A cekeházi Sivák család népdalművészete* (1972). 1976-ban Dobrossy István közölt válogatást a megye önkéntes néprajzi és helytörténeti gyűjtőinek munkáiból *Foglalkozások és életmódok* címmel. A sorozat 8. köteteként jelent meg Ujváry Zoltán *Gömöri népdalok és népballadák* című könyve (1977), a 9. kötetben pedig Fügedi Márta és Viga Gyula adta közre Borsod megye 1968–1978 közötti néprajzi bibliográfiáját (*Borsod megye néprajzi irodalma III.* Miskolc, 1979.). Hosszú előkészület és várakozás után 1980. utolsó napjaiban került nyomdába a sorozat 10. kötete, mely *Néprajzi tanulmányok a Zempléni-hegyvidékről* címmel húsz tanulmányt közöl Északkelet-Magyarország e néprajzilag izgalmas régiójáról. A kb. 23 íves kötet feltehetően már 1981. második felében napvilágot lát.

E sorozaton kívül is jelentet meg a Herman Ottó Múzeum néprajzi kiadványokat. Jelenleg a „Borsodi kismonográfiák” című sorozatban három néprajzi munka van sajtó alatt. Ezek közül Szilágyi Miklós könyve, *A Hernád halászata* 1980. utolsó napjaiban megjelent, s 1981. első felében várható Szabadfalvi József *Megyaszői festett asztalosmunkák*, valamint Viga Gyula *Népi kecsketartás Magyarországon* című kötetek megjelenése.

1981-ben, a megyei Istvánffy Gyula néprajzi gyűjtőpályázat huszadik évfordulójára, újabb kb. 15 íves válogatás jelenik meg a legjobb önkéntes gyűjtők pályamunkáiból *A parasztelek változásai Borsodban* címmel.

V. Gy.

Néprajzi falumonográfia Alsónémediről

Tekintélyes terjedelmű, igényes kiadvánnyal lepte meg a Budapesttel határos Alsónémedi Községi Tanácsa szaktudományunkat. A település fennállásának kilenc évszázados évfordulója alkalmából történész és etnográfus szakemberek közreműködésével falumonográfiát adott közre: *Alsónémedi története és néprajza*. Szerkesztette Balassa Iván. Alsónémedi, 1980. 538 l. A tanulmánykötet egyben figyelmet érdemlő vállalkozásnak, a „Pest megyei falumonográfiák” c. sorozatnak a megindítását jelenti.

A község történetének három nagy korszakra osztott alapos áttekin-

tését (**Korek József**, **Lakatos Ernő** és **Pintér János** munkáját) a település néprajzának sokoldalú megközelítése követi, amely a kötet közel kétharmad részét teszi ki. A tíz tanulmány természetesen nem merítheti ki a népi kultúra minden területét, erre a terjedelmi kötöttségek és a tematikai egyensúly sem ad lehetőséget. Viszont a néprajzi feldolgozások mindazon jellemzőkre kiterjednek, amelyeknek alapján a nagymúltú település néprajzi arculata a maga teljességében bontakozik ki az olvasó előtt. Ez pedig a szerzők alapos munkáján kívül elsősorban a koncepciózus, gondos szerkesztés érdeme.

A néprajzi feldolgozások sorát **Balassa Iván** Alsónémedi földrajzi neveinek számbavételével indítja el, képet adva az elnevezésekben visszatükröződő történeti változásokról is. A község településképének és népi építkezésének formálódását **Filep Antal** tekinti át. A hagyományos gazdálkodás viszonyait, valamint – ennek keretében – a gazdálkodás és táplálkozás kapcsolatát **Novák László** vizsgálja. **Csoma Zsigmond** beható elemzése kijelöli Alsónémedi helyét az alföldi borvidék homoki szőlő- és borkultúrájában. Az állattenyésztés múltjáról és az állatgyógyítás nagy hagyományáról tájékozódhatunk **Kékesi Béla** leírása révén. A település sajátos földrajzi fekvése különösen indokolja a paraszti viseletről a városi viseletre való áttérés nyomkövetését, amit **U. Kerékgyártó Adrien** jól dokumentált tanulmánya tesz lehetővé. **Katona Imre** Alsónémedi és környékének szólásait rendszerezi, értékeli. A község zenei életéről **Paksa Katalin**, hagyományos tánckultúrájáról **Sebők Géza**, szokásvilágáról **P. Madar Ilona** ad képet. A kötet értékét növeli a gazdag képanyag, amelynek nagyobb része **Bodnár Miklósné** igényes fényképfelvételei. A munka áttekinthetőségét és használhatóságát könnyíti meg **Regdon Rezsőné** által összeállított részletes szakmutató és földrajzi mutató.

Reméljük, hogy e kötetet további hasonlóan igényes falumonográfiák fogják követni a sorozat keretében, egyaránt gazdagítva a helytörténeti és néprajzi kutatásokat.

Selmeczi Kovács Attila

Népi gyermekjátékaink legújabb monográfiája

Évek óta tudtuk, hogy nagyszerű monográfiát írt egy erdélyi falu gyermekjátékairól **Gazda Klára**, mégis most, hogy a könyvet (*Gyermekvilág Esztelneken*. Kriterion, Bukarest, 1980. 496 l.) már olvashatjuk, első szavunk a megdöbbenés, méginkább a meglepetésé. Sok évi munkával és fáradsággal ugyan, de az utóbbi évtizedek egyik legfontosabb néprajzi-folklorisztikai kötetét jelentette meg a szerző. Munkájának számos érdeme

közül csupán néhányat tudunk itt megemlíteni. Bakos, illetve Kerényi gyűjteménye óta a gyermekjátékoknak adatokban ennyire gazdag leírása nem jelent meg. Ez a monográfia azonban több, mint a gyermekjátékok bemutatása, hiszen gyakorlatilag a gyermeki élet minden vonatkozására kitér, egyrészt a gyermekek, másrészt a gyermekeket felnevelő közösség, a felnőttek szempontjából. Gazda Klára könyve a kultúrába való belenevelődés, a szocializáció mindennapi gyakorlatának, eszközrendszerének rendkívül pontos és árnyalt leírása. A monográfia érdemeit csak növeli az a tény, hogy a kutatást egyetlen településen végezte a szerző, s így olyan mikroanalízisekre nyílt lehetősége, amelyek a tematikus vizsgálódások számára kevésbé adóttak. Gazda Klára munkája a néprajztudomány nagy nyeresége, amely példát mutat az ilyen jellegű kutatások számára.

Niedermüller Péter

Megjelent az első finn-magyar folklorisztikai szimposium kiadványa

Az 1977. tavaszán rendezett budapesti konferencia előadásai alapján Lauri Honko és Voigt Vilmos szerkesztette a *Genre, Structure and Reproduction in Oral Literature* kötetet, amely 1980. decemberére jelent meg a „Bibliotheca Uralica” sorozat 5. köteteként. A bevezető és Ortutay Gyula posztumusz publikációja mellett tíz dolgozatot közöl a kötet, fele részben finn, fele részben magyar kutatóktól. Az 1978-as második konferencia anyagát a finn fél, az 1980. tavaszi harmadik szimposiumét ismét a magyarok adják ki. A további értekezletek terve is elkészült. Témaként a finn, magyar, a finnugor folklorisztika kérdései szerepelnek.

Voigt Vilmos

Magyar hiedelemmonda katalógus

1980. májusában jelent meg a MTA Néprajzi Kutató Csoport kiadásában az Előtanulmányok a magyarság néprajzához sorozat 6. köteteként a *Magyar hiedelemmonda katalógus*. A katalógust Bihari Anna állította össze az ELTE Folklor Tanszék Archivuma alapján. A kötet – mint azt a szerző bevezetőjében, valamint Dömötör Tekla professzor a kötethez írt előszavában kifejti – ily módon egyelőre részleges katalógusnak tekinthető, hiszen az archívum kb. 1970-ig publikált szövegeket tartalmaz. E korlátozásokkal együtt a munka mintegy nyolcezer mondának tekinthető szö-

veg, valamint további hétezer hiedelemszöveg alapján készült, s ekkora anyag feltétlenül elegendő arra, hogy megfelelő áttekintést adjon a magyar anyagról és ennek alapján alkalmazható rendszert lehessen felépíteni. A katalógus dicséretesen rövid idő alatt elkészült és megjelent, előbbi a szerző, utóbbi a Néprajzi Kutató Csoport sorozatszerkesztőinek érdeme.

Bihari Anna a típusokat a nemzetközi és magyar anyag figyelembevételével és az eddigi típuskatalógusok hagyományait követve alakította ki. Mivel a szerző a típusok teljes angol nyelvű fordítását is elvégezte, így a kétnyelvű katalógus a nemzetközi kutatás számára is teljes áttekintést nyújt a magyar anyagról. A katalógus típusait szövegváltozatok illusztrálják, ami azzal a kettős haszonnal jár, hogy a szakember számára a rendszerezés szempontjait mutatja be, a mondaanyagban kevésbé jártas érdeklődőnek pedig magáról az anyagról nyújt keresztmetszetet. A kialakított típusrendszerezés igen világos, áttekinthető, a típuszámozás logikus és bármilyen bővítést lehetővé tesz. Egy későbbi bővített kiadáskor gondolni kell azonban a szerzőnek a mutató, valamint a nemzetközi párhuzamokat feltűntető utaló-rendszer kidolgozására is, még ha ez most nem is róható fel hiányosságként, hiszen az e fajta munka rendkívül munkaigényes és a látszatnál jóval elmélyültebb munkát és anyagismeretet kíván. Remélhetőleg hasznos kézikönyv lesz Bihari Anna munkája mind a hazai mind a nemzetközi kutatás számára.

Veres Péter

Kósa László: Megjártam a hadak útját.

A magyar nép történelmi emlékezete.

Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 1980. 224 l.

Bár a magyar történelmi mondakatalógus máig kiadatlan, elég sok történelmi mondát ismer a szakma és a nagyközönség. Kósa László most megjelent könyve elsősorban a gyermekeknek íródott, de új módszerével a felnőtt olvasóközönség, de még a folklóristák számára is kínál új ismereteket, továbbgondolásra, vagy további kutatásokra ösztönző észrevéteket.

Vizsgálódásait nem szűkítette le a monda műfajilag körülhatárolt területére, hanem a szájhagyomány egészét, de még a népi történelem-szemlélet tárgyában, népi vagy akár művészeti alkotásokban megragadható bizonyítékait is felsorakoztatja. Az ilyen átfogó bemutatás a műfajra koncentrált gyűjteményeknél sokkal többet mond s valamelyest közelebb visz annak megértéséhez, hogy milyen rend alakítja egy-egy népnek saját múltjáról formált tudatát. „Sorsfordító napokról néha semmit sem tud az emlékezet, jelentéktelen mozzanatokat melenget évszázadokon át.” Mi

ennek az oka? A választ a szerző nem adja meg, de példái nyomán felsejlik egy különös gondolati mechanizmus léte, amely ideális hőst gyúr a szimpatikus vezérből, típusokat formál és egybemos személyeket, időt és teret nem tisztel, de egyfajta sajátos népi ideológiát következetesen érvényre juttat. Jó volna erről a népi történelmi emlékezetet mozgató mechanizmusról többet tudni, s ez már a szaktudomány módszereit követelő feladat lenne. A keret készen áll hozzá.

Nagy erőssége a könyvnek képanyaga. Rengeteg jó ötlet megvalósítását köszönhetjük éppen a fotóknak.

S végezetül, eléggé nem hangsúlyozható, hogy az ifjúság sokat és joggal emlegetett történelmi tudatlanságát egy ilyen könnyen olvasható és érdekes könyv, legalább az érdeklődés felkeltéséig, segít felszámolni.

Nagy Ilona

Gazda József: *Igy tudom, így mondom. A régi falu emlékezete.*
Kriterion, Bukarest, 1980. 371 l.

Szokatlan néprajzi munkát tett közzé Gazda József, olyat, amelynek műfaját alig lehet egyértelműen meghatározni. Erdély magyarlakta területeit járva számtalan különböző jellegű adatot, anyagot, elbeszélést, történetet jegyzett fel, s ezeket egy kötetbe rendezve szabálytalan monográfiát kerekített. A hosszabb-rövidebb szövegek különböző életutat bejárt emberek emlékezései a falvak egykori életére, munkára, örömeire, bánatra, ünnepeire, háborúra, szegénységre, szerelemre. S éppen ez ennek a könyvnek a legmegragadóbb vonása. Az egymástól több száz kilométer távolságra élő emberek egymásra rímclő gondjai, bajai, panaszai és örömei, azaz az emberi érzések annyira hasonló megnyilvánulásai. A kötet másik gyönyörűsége a nyelv, az oly sokféle árnyalatban zengő, hajlékony és kemény, lágy és pattogó magyar nyelv. Az öregek régies fordulatait, szavai eleven életet, megragadó képeket, nemes érzelmeket, azaz a teljes emberi életet tükrözik vissza. Gazda József könyve nemcsak néprajzi monográfia, hanem szépirodalmi alkotás is, amit különös gyönyörűséggel olvas az ember esténként.

Niedermüller Péter

Szilágysági magyar népzene. Közzéteszi: Almási István.
Kriterion, Bukarest, 1979. 331 l.

Örömmel kell üdvözlőnk a többi romániai népzenei kiadványhoz hasonló gondossággal elkészített s a magyar népzenei dialektológia számára hézagpótló munkát. A kötet átfogó képet nyújt egy tájegység, az ún. Belső-Szilágyság népdal-kultúrájáról a szövegben található 255, valamint a Függelékben kezdősor-mutatóval közölt 331 dallammal. A dallamközlés rendje a történeti rétegeket is tükröző általánosan elfogadott csoportosítást követi. A gyűjtemény zömét a szerző saját gyűjtéséből válogatott anyaga teszi ki, melyet szerencsésen egészít ki néhány korábbi, ill. más gyűjtőtől származó darabbal. (Ezek közül kiemeljük Lajtha L. 1914-es diósadi gyűjtését, melynek „dallamai közül néhányat az újabb kutatások során már nem sikerült megtalálni”). Almási István gyűjtései az 1963 és 1976 közötti időszakból származnak.

A bevezetőből értesülünk a korábbi gyűjtésekről; a kultúrát is befolyásoló életmódról, ill. ennek változásáról; a zeneélet némely sajátosságáról; az előadásmód jellegzetességeiről; a hangszeres zene (mérsékelt) szerepéről, (jellemző adalék, hogy még a citerát is „padlásról, színből, kamrából vették elő” a gyűjtő kérésére); a korosztályok dalkultúrából való részesedéséről. Kiemelnék néhány, a dalkultúra alakulására vonatkozó megjegyzést: a gyűjtemény statisztikájából „kitűnik, hogy a tágabban értelmezett népzenenek, tehát elsősorban a népdalok és a műdalok közötti átmeneti réteg dallamainak, valamint a műzenei eredetű dallamoknak van a legnagyobb szerepük” (12); a szokásdalok esetében pedig „a mérleg nyelve még inkább az átmeneti... és a műdalok irányába lendülne” (ha ezt a statisztikát elkészítenénk, 13). A kutatás népzene-dialektológiai végkövetkeztetése (mely részben eltér a korábbi feltevésektől): „Belső-Szilágyság...az erdélyi népzenei dialektushoz tartozik”, jelentősebb Felső-Tisza vidéki hatással.

A kötetet értékes néprajzi, szöveg- és dallamfilológiai adatokat tartalmazó jegyzetek, valamint a szövegfolklorista számára is hasznos mutatók zárják.

Károly S. László

Népszerűsítő kiadvány a magyar népviseletről

A Móra Könyvkiadó Kolibri Könyvek sorozatában szakmai szempontból is értékes könyvecske látott napvilágot *Magyar népviseletek* címen (Budapest, 1980.). Szerzői: Flórián Mária és Urai Erika a magyar nép-

viseletek különböző típusait a legkorábbi, az 1810-es évekből való dunántúli viselettől kezdve a még az 1950-es években is virágzó kalocsai népviseletig veszik számba. Az egyes falvak, mezővárosok, tájegységek meghatározott időszakban viselt és nem ritkán bizonyos alkalomhoz vagy foglalkozáshoz kötött viseletének tömör leírásán túl a magyar népviselet egészéről is átfogó képet adnak. Az egyes viselet-típusok bemutatása mintegy megrajzolja a magyar népi öltözködés fejlődési vonalát, a házi előállítású vászonruhák általános használatától a színes gyári anyagokig, a viselet kiszínesedéséig. Ugyanakkor nyomon követhetjük a nemesi, később polgári divat hatásait a népviseletre, s az egyes, az előbb említett társadalmi rétegekből származó ruhadarabok beépülését a magyar parasztviseletekbe. A gondosan megrajzolt színes táblák szemléletesen egészítik ki a szövegben leírtakat.

Gergely Katalin

IN MEMORIAM

Búcsú Szeged szerelmesétől: Bálint Sándor professzor úrtól

Egyetlen végzetes lépés, a fék már későn csikordult: a visszapillantó tükör hatalmas erővel lökte el a különben fiatalos és mozgékony embert, aki összetörve többé nem tért magához. Erős és egészséges szervezete napokig vívta a haláltusát, mígnem legyőzött, s most végső búcsút kell vennünk tőle.

Bálint Sándor háromnegyed évszázadot élt, bizonyosan élhetett volna jóval többet is. Tudatos, teremtő életének kerek fél évszázadában kedvenc írója, Tömörkény István szavaival élve: a „Város szolgálatában” munkálkodott. Szegeden született, életét mindvégig ott töltötte, és szorgos méhecske módjára ott is dolgozta végig. Neki a Város nem jelentett mást, csakis ezt a dél-alföldi metropolist. Nincs és talán nem is lesz soha többé olyan ember – legyen az író, tudós vagy érdeklődő – aki erről a nagy alföldi mezővárosról annyit tudott volna, és főként annyit írt volna, mint Bálint Sándor.

Életkerete egyszerű és tiszta volt, miként egész jelleme és gondolkodása is: alsóvárosi parasztcsalád sarja, aki előzőleg mindazt végigéli és próbálja, amit később tudatos-tudományos fokon, messzebb tekintve összefoglal. Innen van pl., hogy a *Szegedi Szótár* két hatalmas – 100 iv terjedelmű – kötet voltaképpen magának Bálint Sándornak és ismerőseinek, valamint rokonainak szókincsét tartalmazza elsősorban, melyhez természetesen megfelelő történeti és néprajzi adatokat gyűjtött kiegészítésül.

Mindvégig Szegeden tanul, még az egyetemet is ott végzi, „hol pap, hol meg építész akartam lenni, végülis tanár lettem...” írja nemrég megjelent életrajzában. Mindnyájunk nagy szerencséjére, tegyük hozzá, akik tanítványai lehettünk. Előbb 5 évig díjazás nélküli tanársegédként tanított az egyetemen, majd 1934-től ugyanott magántanárként adott elő, de az akkori „szokás” szerint ez is csak tiszteletbeli állás volt csupán, úgyhogy a szegedi tanítóképzőben vállalt fizetési állást, mígnem a felszabadulás után, 1947-től 1965-ig végre egyetemi tanárként működhetett. Nemzedékeket nevelt nemcsak szóval, hanem elsősorban saját példájával; szinte mindnyájan tanítványai voltunk, akik Szegeden végeztük az egyetemet vagy a főiskolát.

E nem éppen elkényeztető életmenet ellenére Bálint Sándort népéhez és tudományához: a *néprajz*hoz fűződő feltétlen hűség és állandó szorgalom is jellemezte. A Péter László által nemrég összeállított bibliográ-

fia máris „elavult” abban az értelemben, hogy **Bálint Sándort** nem győzte le az idő, ellenkezőleg: évről-évre fokozni tudta szellemi teljesítményét és épp mostanában takarította be gazdag élete értékes szellemi termését. Félézernél is több publikációjából két fő témakört érdemes röviden említenünk: könyvet írt a szegedi paprikáról, a város reneszánszkori műveltségéről, előbb népszerű formában, most utóbb vastkos kötetekben foglalta össze szeretett szegedi népe egész életét és kultúráját, a befejező harmadik kötet megjelenését azonban már nem érthette meg. E helyinek tűnő témakör mellett ugyanilyen szorgalommal dolgozott a tágabb kört felölelő népi hitélet történeti feldolgozásán: előbb röviden foglalta össze az ünnepi szokásokat, majd három testes kötetben, egész egyháztörténeti háttérrel együtt. Foglalkoztatta egy-egy kiemelkedő népi egyéniség: az ő felfedezettje volt Orosz István búcsújáró ún. szent ember, (kedveskedésből ezt a jelzőt később átvittük magára **Bálint Sándorra** is), legutóbb pedig ő találta meg minden idők egyik legjobb és legszínesebb mesemondóját: **Tombác** Jánost, akinek népmesekötetét maga **Bálint Sándor** gondozta, de a közölkének többszöröse maradt még kéziratban.

Nagy hiba lenne azt hinnünk, hogy **Bálint Sándor** íróasztal mellett töltötte egész életét, épp ellenkezőleg: alig volt olyan művészeti, tudományos és haladó mozgalom, melyben tevékenyen részt ne vállalt volna! Nehéz lenne ezt a művészet- és tudománypolitikai pályát teljes ívében felvázolni: ő mindenestre még ismerte **Mórát**, tanítványa volt a neves professzornak: **Solymossy Sándornak**, hallgatta **Bartók Béla** szegedi hangversenyét, tagja volt a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumának, ezen belül életre szóló barátság fűzte **Ortutay Gyulához**. **Bálint Sándor** volt **Móricz Zsigmond** szegedi tanácsadója a **Rózsa Sándor** trilógia megírásakor. A név nagyságától függetlenül is mindig és mindenkinek készségesen segített. Azon kevesek közé tartozott, akire soha egyetlen rossz szót szólni nem hallottam. A biblikus szeretetelvet valósította meg.

Vallásos ember volt, ezt sohasem tagadta, de nem volt elfogult vagy vakbuzgó, ellenkezőleg: vallási türelmet hirdetett és már a múltban sürgette a nagybirtokok felosztását, beleértve az egyházit is. Háza mindig tárva volt a haladó gondolkodású emberek előtt: 1944-ben mindnyájunkat itthonmaradásra bízott; a felszabadulás előestéjén üldözötteket rejtgetett, és az 1944-ben felszabadult Dél-Alföldön elsőik között írta alá azt a nyilatkozatot, mely miatt „távollétében” a nyilasok őt is halálra ítélték. Teljes erővel kapcsolódott be a felszabadult Magyarország tudományos- és közéletébe. Igazi „Népfront”-os egyéniség volt, és az is maradt haláláig.

Tudósnek sem volt egyoldalú, nem specializálta magát egyetlen műfajra vagy jelenségre, hanem voltaképpen népi művelődéstörténetet írt: egyforma biztonsággal mozgott a folklór, a társadalom- és az anyagi kultú-

ra területén. Évtizedekkel korábban kezdte szervezni azt a mozgalmat, amely ma teljesebbé válik, és amelyet honismeretnek nevezünk. Saját személyében előbb valósította meg a modern tudományközi kutatás elvét, mint mi, és túlzás nélkül állíthatjuk: életművét egy kisebbfajta kutatóintézet is elfogadná akár több évtizedes teljesítménynek.

Mindig többet tudott adni, mint amennyit tőlünk és másoktól kaptunk: „a pálya sokszor megpróbált, nem kényeztetett el. Soha meg nem keseredtem – írja említett életrajzában – a hivatástól, szolgálattól egy percre sem távolított el semmi...” Sokan tiszteltük és szerettük, így amikor még a János-kórházban feküdt élet és halál között, szinte öt percenként csengett a telefon; külön ügyeletet kellett szervezni. „Tervem volt még bőven, hosszú időn át folytatott különleges gyűjtésből, szakmai fölismeréseimből, csak még időm legyen hozzá!...” írta legutóbb, de szép terveit nem tudja többé valóra váltani. Kéziratai közül nekünk kell kiadnunk Szeged nagy néprajzi monográfiájának III. kötetét, a Szótár pótkötetét, és még sok más egyebet is. Egy életen át gyűjtött értékes szakkönyvtárát, aprónyomtatványait, egyházzenei lemezeit sem szabad veszendőbe hagynunk.

Fájdalmas a búcsú **Bálint Sándortól**, idős kora ellenére is alkotásokban kiteljesedő élete csúcán ragadta el a halál. Egyike volt az utolsó polihistoroknak, legendás szorgalma pedig felért több kutatóéval.

Katona Imre

Búcsú Földes Lászlótól

A Magyar Néprajzi Társaság nevében búcsúzom **Földes Lászlótól**, a Társaság volt főtitkárától. A barátok és pályatársak nevében búcsúzom... Laci öcsémtől.

Melyik **Földes Lászlótól**? Az ember születése pillanatától állandóan változik, növekedik, gyarapodik és csorbul, szegényedik is. A gyermekarc megkomolyodik, férfiarccá keményedik, az évek és betegségek megbarázdálják az arcot, megőszítik a haját, megtörik a test egyenességét és a lelket is. A gyermekarcra sokszor rá sem ismerünk a felnőtt férfi arcából, és hol keressük vidámságát? Melyik volt az igazi **Földes László**? A húsz év előtti vagy aki a minap távozott?

Földes Laci tartása, arca – így él emlékezetemben – alig változott az évek során: ugyanaz az egyenes, büszke tartás, kissé hátraszegett fej, nehezen megtörhető nyak, s kedves ellentmondásként ugyanaz a szerény, szinte félszeg mosolygás, inkább kérlelő, mint parancsoló, inkább kérdező,

mint kijelentő, inkább halk, mint erőteljes hang. Kissé dallamos beszéde arról tanúskodott, hogy Székelyföldön tanulta meg anyanyelvét. Nem, Földes László nem változott, külsőre legalább is. Azokról a gyötrelmekről, melyek benne dúltak igazán talán csak a legközelebbi szerettei tudtak, mi csak az eseményekről, orvosi jelentésekből értesültünk. Mindent elrejtett szemérmesen...

Pályatársak voltunk, egyivásúak, néhány év különbséggel. Kortársak. Nem az azonos életkor miatt csupán, hanem gondolkodásunk, eszményeink alapján. A néprajzot, a magyar néprajzot választottuk, nem pusztán a tudásszomjból, nem a néprajzi kutatás őszinte örömét, élményét kerestük – mit tudtuk még akkor, hogy ez hozzáadatik nekünk – hanem fiatalos hittel használni, gyarapítani, formálni akarta a történelmet, a hazánkét. Elkötelezett ember volt, a tudomány csak eszköze volt ennek a nagy akarásnak, de olyan eszköze, melyre érdemes egy életet áldozni. Nem csak szűkkeblűen, egy országban, népben gondolkozott, vallotta, hogy a jövő csak együtt építhető itt a Dunatájon, közös sorsú testvéri népekkel együtt. Erdélyből menekült gyermekként a háború alatt, igaz rajongással beszélt mindig szülőföldjéről; és megtanult románul. Rövid életének egyik legkedvesebb kutatási témája volt a magyar-román történelmi és néprajzi kapcsolatok bogozése. Mint mentek az erdélyiek Romániába teletetni nyájaikat. A megértés, a kiengesztelődés és a szükségszerű közös munka eszméje vezette, mint elődjét, Veres Endrét, akinek munkáját folytatta. S ez nem csak elmélet volt számára és tudományos téma. Közös munkára nyerte meg a román kutatókat is, bizonyítják az általa szerkesztett nemzetközi kötetek. Úgy jött az egyetemre, hogy megtanulja a többi szomszéd nyelvét is. Kniezsa István tanítványaként kereste a magyar-szlovák együttélés nyelvi emlékeit, s itt sem rekedt meg a tudománynál, az elméletnél. Tanult szlovákul, tőle kaptam szlovák nyelvkönyvem, emlékül örööm. Itt is végzett kutatásokat az egykori országhatár hegyei között meghúzódó kis irtásfaluban. Aztán nem kis áldozattal vállalta, és hónapokat töltve Lengyelországban, megtanult lengyelül is. Nem csak nyelvet, népet akart megismerni. A néprajz csak a legalkalmasabb eszköz volt arra, hogy lényegretörő ismereteket szerezzen, hogy kitarja népeket összefogni kívánó karját.

Másik kedves munkája, tanulmánya Küsmödi Bálintról szólt. Küsmödi a Gyergyóból Buda-környékére jött magyar népcsoport igazi képviselője volt. Benne volt minden tudása, szépsége, szokásai és értékrendje, amit megtanult népétől. Nem azért, hogy magába zárja, hanem hogy szétsugározza, visszaadja, megőrizze és visszatükrözze, felmutassa tanulságul és bátorításul azt. Ő maga is ilyen Küsmödi Bálint volt egy másik szinten, egy másik közegben; képviselte övéit, népét, népcsoportját. De abban is

hitt, hogy a paraszti életben megőrzött formák ősi emberi szükségleteket elégítettek ki évszázadokon át, s most mikor nem tudjuk, mi léphet helyükre, a jövő érdekében azt a legteljesebb pontossággal le kell írni, rögzíteni kell a legapróbb részletekig, hogy belőlük a teljesség idéződjön fel.

Az ember lényege, eszméi. Eszméivel mérjük őt is. Ez volt az igazi **Földes László**. S nagy eszméit és álmait érték kudarcok is. Nem csak az ő csalódásai voltak, és a kudarcokat a test és szellem egyaránt megszenvedte. Aki naggyal gondolkodik, nem teheti túl magát a vereségen könnyen, magában is keresi a hibát, nyugtalan marad, nem nyugodhat bele. Ugyanaz az erő, mely elkötelezetté tette, számonkéri életét. Ez volt jobbik része, ez volt **Földes László**. A fegyelmezett, kedves hangú barát, aki némán, és egyedül küzdött árnyaival. Ez az, ami megmaradt nekünk is örökségül. Nyugtalansága, a keresése... A test pedig nyugodjék békében...

Andrásfalvy Bertalan

Vilkuna Kustaa Gideon

1980. április 6-án elhunyt a finn néprajz egyik legnagyobb alakja. 1902. október 26-án született Nivalában, Dél-Pohjanmaaban. 1923-ban íratkozott be az egyetemre, 1927-ben nyerte el a kandidátusi, 1935-ben pedig a licenciátusi fokozatot, 1936-ban avatták doktorrá. 1950-ben nevezték ki a finnugor összehasonlító néprajz professzorává a helsinki egyetemen, **Sirelius U.T.** és **Hämäläinen Albert** utódként. 1959-ben vált meg a tanszéktől, amikor akadémikussá nevezték ki.

Tudományos kutató és feldolgozó munkássága páratlan tárgy- és anyagismereten nyugodott. Következtetéseit mindig megbízható tárgyi ismeretekre alapozta. Egyetemi hallgató korától végzett helyszíni adatgyűjtést, 1925-től kezdve vett részt rendszeresen jól előkészített néprajzi gyűjtésekben. A szójhagyományból, valamint személyes tapasztalatokból megszerezhető ismereteit irodalmi és széleskörű levéltári anyaggal bővítette.

Bár főbb műveinek tekinthető munkáit az anyagi kultúra terén alkotta, nem mondhatjuk csupán az anyagi kultúra művelőjének, hiszen a népi kultúra más területein is maradandó műveket alkotott. Munkás élete alkotásait nehéz számba venni, olyan bőven ontotta ismeretei tárházából az önálló könyveket, tanulmányokat, előadásokat. Gondoljunk csak azokra az alapvető tanulmányokra, amelyekben pl. a lótarás, az eke, a halálszat kérdéseit igyekezett tisztázni, vagy gondoljunk szokástanulmányaira.

A legnagyobb követ a „finnugor néprajz” vizébe dobta, kétségbe vonván és korszerű okfejtéssel cáfolván a *Setälä* és *Sirelius* által kidolgozott elméleteket. Az etnológiai kutatások őstörténeti kapcsolatait bizonyította az obi-ugor nyílakról és tegezokról írott tanulmányával. *Erixon Sigurd* mellett egyik legrégebb és legkitartóbb szervezője volt az európai néprajzi atlasz munkálatoknak. Úttörő munkát végzett a néprajzi filmezés terén is.

Hatalmas tudományos kutató és földolgozó munkássága ellenére széleskörű közéleti tevékenységet is fejtett ki, politikusként, több tudományos társaság vezetőjeként, valamint szerkesztőként. Évekig elnöke volt a Magyar-Finn Kulturális Vegyesbizottság Finn Albizottságának, alakítója a magyar-finn kulturális kapcsolatoknak. Tiszteleti tagja volt a Magyar Tudományos Akadémiának és a Magyar Néprajzi Társaságnak.

Márciusban már-már úgy látszott, hogy fölépült súlyos betegségéből, ismét dolgozott, részt vett a Finnugor Kongresszus szervezési munkáiban, beteg szíve azonban húsvét napján megállt.

K. J.

Dorogi Márton

1911–1980

A magyar néprajztudomány jeles művelőjét gyászoljuk *Dorogi Márton* személyében, aki ugyan nem szerzett néprajzi végzettséget, de saját erejéből mégis a legjobb kutatók közé küzdötte fel magát. Munkáit az alaposág jellemzi, az olyan kutató alaposága, aki belülről nézi és éli a nép életét. Szerepen (Bihar m.) született, de életének döntő részét Püspök-ladányban mint tanító, majd szakfelügyelő élte. Az első indíttatásokat a néprajzban a debreceni Református Tanítóképzőben szerezte, ahol olyan kiváló tanárai voltak, mint *Ecsedi István*, *N. Bartha Károly* és mások. *Szűcs Sándorral* egy életre szóló barátsága elmélyítette az érdeklődését a néprajzi gyűjtés iránt.

A néprajz munkatársai közül senki úgy nem értett a bőr kikészítésének, felhasználásának munkájához, mint Ő. Itt alkotta a legtöbbet, önálló munkái is e területről jelentek meg (*Adatok a szarvasi szűcsmesterséghez*. Gyula, 1960.; *A kunsági kisbunda*. Szolnok, 1962.). Jártá az öreg pásztorkokat, hogy a bőrkikészítés legrégebb módszereit megismerje (*A juhbőr népi kikészítése és felhasználása a Hajdúságban és a Nagy-kunságban*. Ethn. 1956.). Fáradhatatlan szorgalommal kereste fel az egész országban azokat a múzeumokat, amelyek nagyobb mennyiségű népi szűcsmunkát jeleztek (*Bőrből készült népi dohánytartók*. Ethn. 1958.; *Sárréti és nagy-kunsági adatok a kacagány viseletéről*. Szolnok megyei Múzeumi Évkönyv, 1973.).

De sajnos ilyen feldolgozásainak csak egészen kis hányada jelent meg, annak ellenére, hogy legnagyobb részét leírta, megfogalmazta. Ezek kiadásáról még a jövőben kell gondoskodnunk, hogy eredményei kamatozzanak tudományszakunkban.

Érdeklődése olyan területekre is kiterjedt, melyekről eddig nem, vagy alig rendelkezünk adatokkal (pl. *A csont, a szőr, a toll, a tojáshéj és trágya felhasználása a Hajdúságban és a Nagykunságban*. Ethn. 1978.). A gyermekjátékokból éppen úgy rengeteg mindent összegyűjtött, mint Püspökladány lakodalmi szokásaiból, de itt is tudjuk, hogy sok még a közre nem adott, feldolgozatlan anyaga.

Nemcsak értette a szücsmesterséget, hanem annak legszebb formakincsét igyekezett minél szélesebb körben elterjeszteni. Ha egy mintára azt mondják Dorogi-minta, az azt jelenti a Sárreten, hogy a legszebb, legjobb, mert Ő ajánlotta.

Kedves, szelid egyéniségét mindenki tisztelte, aki vele kapcsolatba került. A néprajztudomány egy munkása sem fordulhatott hozzá olyan kéréssel, melyben legjobb tudással ne segített volna. Mikor még köztünk volt, nem sejtettük, hogy milyen nagy űrt fog maga után hagyni.

Balassa Iván

Nyárády Mihály
(1889–1980)

Nemrégén köszöntöttük folyóiratunk hasábjain 90. születésnapja alkalmából Nyárády Mihályt, és már búcsút kell vennünk tőle. Élete és munkássága szorosan kapcsolódott szülőföldjéhez, a Nyírséghez, amelynek népi kultúráját – Györffy Istvánnal való találkozására óta – több mint fél évszázadon át nagy szorgalommal és hozzáértéssel kutatta. Eleinte a gazdálkodás mellett végezte néprajzi gyűjtő- és feldolgozó munkáját, így érdeklődésének középpontjában is elsősorban a népi gazdálkodás állt. Csak 1949-től lépett a szakterület hivatásos művelői sorába a nyíregyházi múzeumban, Kiss Lajos utódaként. Ekkor kibontakozó sokirányú etnográfusi tevékenysége nyugdíjbavonulása (1966) után sem szűnt meg, hosszú, gazdag életét mindvégig a szakterület aktív művelése töltötte ki. E munkásság előtti tisztelgésnek adott legutóbb hangot kiadványunk megemlékezése (Néprajzi Hírek VII. 1979. 38–41.) és a nyíregyházi Jósa András Múzeum Nyárády Mihályt köszöntő emlékkötete.

Tarisznyás Márton
(1927–1980)

1948 tavaszán érettségi elnök voltam Gyergyószentmiklóson. Az érettségiző diákok közül kiemelkedő feleleteivel, de különösen magyar történeti és irodalmi tudásával kitűnt egy szerény és szegény gyergyói diák, Tarisnyás Márton, aki azóta mint jeles történész és etnográfus az erdélyi magyar tudományos élet számottevő tagja lett. Megdöbbenésünkre azonban váratlanul 1980. október 9-én elragadta a halál. Október 11-én temették el a város örmény katolikus temetőjébe. Koporsója mellett 16 harisnyás székely fiú és 16 szöttesbe öltözött leány haladt.

Tarisnyás Márton 1927. november 29-én született Ditrón. Iskoláit Gyergyószentmiklóson végezte. Majd a kolozsvári Bolyai Tudományegyetemen folytatva tanulmányait történelemből tanári oklevelet szerzett s előbb egy évet a marosvásárhelyi múzeumnál, majd a gyergyószentmiklósi múzeumnál dolgozott. Annak igazgatójaként tevékenykedett. Gyergyónak Orbán Balázs volt. Népművelési, színvonalas múzeológiai munkássága mellett közel ötven tanulmányban foglalkozott Gyergyó településtörténetével, a pásztorkodással, a tutajozással, a letűnő iparokkal, a fűrészmalomokkal, a faépítkezéssel, a farsangi szokásokkal, a népi kereskedelemmel és még több problémával. Különösen érdekelte az erdő néprajza. Sajtó

alatt van egy tanulmánykötete a Kriterion kiadónál. Számos értékes kézirat is maradt utána.

Egész egyéniségében volt valami a gyergyói fenyvesek világából. Távozása nagy vesztesége az erdélyi magyar tudományos életnek. Kívánatos lenne, hogy nehezen hozzáférhető tanulmányai egy gyűjteményes kötetben megjelenjenek.

Gunda Béla

Tóth Ferenc
(1940–1980)

Sajnálatos vesztesége a magyar folklorisztikának Tóth Ferenc hirtelen halála, aki az újvidéki (Novi Sad) Hungarológiai Intézet tudományos munkatársaként foglalkozott a Vajdaság, de főleg a Bánát népköltészeti és szokásbeli vizsgálatával. Jugoszláviában végzett egyetemi tanulmányai után két esztendő telt a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetemen, ahol néprajzi-folklorisztikai ismereteit elmélyíthette, differenciáltabbá finomíthatta. Pályáját pedagógusként kezdte szülőfalujában, Topolyán, onnan került a Hungarológiai Intézetbe, hogy hivatásszerűen foglalkozzék a folklórgyűjtéssel és feldolgozással. Az intézet tudományos közleményeinek hasábjain csakúgy találkozhattunk nevével, mint személyével több jugoszláviai és nemzetközi kongresszuson, konferencián – legutóbb tragikusan bekövetkezett halála előtt egy héttel a békéscsabai Nemzetközi Nemzetiségkutató Konferencián tartott referátumot a jugoszláviai magyar folklórkutatás eredményeiről és feladatairól.

Költőként négy verseskötetet publikált életében; kéziratban pedig szinte közlésre készen áll topolyai népballada-gyűjteménye s tetemes jelesnapi szokás feljegyzései. A Hungarológiai Intézet kiadásában jelent meg 1975-ben módszertanilag is fontos kötete az észak-bánáti magyar népbaladák életéről: *Kálmány Lajos nyomában* címmel. A jugoszláviai Vajdaság magyar népköltészetének kutatásában újabb fontos állomást jelez könyve, amelyet a továbbhaladó kutatás immár *Tóth Ferenc nyomában* kell, hogy továbbvigyen.

Kiss Mária

TARTALOM

Társasági hírek	65
Tudományos tanácskozások	70
Személyi hírek	78
Múzeumi hírek	80
Kutatóink életéből	85
Kutatómunka	91
Újabb kiadványok	99
In memoriam	107

NÉPRAJZI HÍREK

ETHNOGRAPHISCHE NACHRICHTEN

Informationsheft der Ungarischen Ethnographischen Gesellschaft

Schriftleiter:

Imre Gráfik

Attila Selmeczi Kovács

1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 12. Ungarn

Die Zeitschrift informiert Sie über
das Programm der Ungarischen
Ethnographischen Gesellschaft,
die ethnographischen Forschungen,
Forscher und Ausstellungen,
volkskundliche Dokumentationen,
angewandte Volkskunde
in Ungarn.